

Súčasnosť slovenskej detskej knižnej produkcie z pohľadu grafického designu a ilustrácie

Mária Nerádová

Bakalárska práca
2010

 Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta multimediálních komunikací

Ústav reklamní fotografie a grafiky

akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Mária NERÁDOVÁ**
Studijní program: **B 8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Multimedia a design – Grafický design**

Téma práce: **1. Teoretická část:**
Současnost slovenské dětské knižní produkce z pohledu grafického designu a ilustrace
2. Praktická část:
Autorská kniha pro děti

Zásady pro vypracování:

1. Teoretická část:

rozsah práce: minimálně 25 stran + přílohy, odevzdat v elektronické podobě (dle předepsané celouniverzitní šablony .rtf) ve formátu PDF na 1 ks CD nosiči, dále odevzdat 2 kusy výtisků elektronické podoby práce a 1 výtisk graficky zpracované bakalářské práce, která může mít volnější grafickou podobu.

Pokyny pro vypracování: prostudujte a analyzujte dostupné materiály vážící se k zadanému tématu, formulujte své závěry a získané vědomosti.

2. Praktická část:

rozsah práce a pokyny pro vypracování: vytvořte koncepční návrhy vizuálního stylu a dalších grafických prvků, ve variantách, vytvořte malý design manuál a případně další doprovodné grafické materiály k zadanému tématu.

Rozsah práce: viz Zásady pro vypracování
Rozsah příloh: viz Zásady pro vypracování
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/umělecké dílo

Seznam odborné literatury:

Doporučené zdroje:

veškeré knihovnické fondy na území ČR, webové stránky vztahující se k tématu, odborné časopisy a další literatura po konzultaci s vedoucím práce.

Vedoucí bakalářské práce: **M. A. Lenka Baroňová**
Ústav reklamní fotografie a grafiky
Datum zadání bakalářské práce: **1. prosince 2009**
Termín odevzdání bakalářské práce: **17. května 2010**

Ve Zlíně dne 11. ledna 2010

doc. MgA. Jana Janíková, ArtD.
děkanka

J. Prápek
doc. MgA. Jaroslav Prápek
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské/diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská/diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou/diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou/diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské/diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské/diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 2/3/2010

Mária Nerádová.....
Jméno, příjmení, podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávající zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odprávil autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalárska práca pojednáva o súčasnom stave slovenskej detskej knihy z pohľadu grafického designu, typografie a ilustrácie. Opisuje prácu a tvorbu dnešných ilustrátorov a grafikov, činnosť detských vydavateľstiev, dôležitosť Bienále ilustrácii v Bratislave, Bibiany a ďalších organizácií. V neposlednom rade tiež vznik a vývoj detskej literatúry a ilustrácie.

Kľúčová slova: ilustrácia, typografia, detská kniha, vydavateľstvo, literatúra pre deti a mládež, Bibiana, BIB.

ABSTRACT

The bachelor thesis talks about the visual design, illustration and typography of the contemporary children's book in Slovakia. The work of today's illustrators, graphic designers is described as well as the function of publishing houses, the importance of Bratislava Illustration Biennial, Bibiana and other important organizations. At last, but not least, the thesis describes the development of children's literature and illustration.

Keywords: illustration, typography, children's book, publishing house, literature for children and young people, Bibiana, BIB.

Obrázkové knihy sú najdôležitejšími knihami v detskej literatúre vôbec. Predstavujú knihy deťom, ktoré sa neskôr stanú čitateľmi a milovníkmi kníh.

Manorama Jafa, indická spisovateľka kníh pre deti

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 LITERATÚRA PRE DETI A MLÁDEŽ	12
1.1 ÚVOD DO DETSKEJ LITERATÚRY. ZÁKLADNÉ POJMY A SÚVISLOSTI	12
1.2 VÝVOJ DETSKEJ LITERATÚRY NA SLOVENSKU.....	13
1.2.1 Vývoj slovenskej detskej literatúry po roku 1918.....	14
1.2.2 Detská literatúra po roku 1948.....	18
1.2.3 Slovenská detská kniha a ilustračná tvorba po roku 1950	20
2 GRAFICKÁ VÝZDOBA A ILUSTRÁCIA DETSKEJ KNIHY	24
2.1 ILUSTRÁCIA.....	24
2.1.1 Realistická a imaginatívna ilustrácia.....	24
2.1.2 Vedecká a umelecká ilustrácia.....	25
2.1.3 Funkcie ilustrácie	25
2.2 TYPOGRAFIA	26
2.2.1 Font	27
2.2.2 Riadkovanie a medzery	28
2.3 MOTIVAČNÉ PRVKY DETSKEJ KNIHY. KNIHA-HRAČKA	29
2.3.1 Kniha-hračka	30
2.3.2 Ďalšie motivačné prvky alebo marketingové ťahy na najmenších	30
3 SÚČASNOSŤ DETSKEJ KNIHY NA SLOVENSKU.....	33
3.1 ZÁKLADNÉ PILIERE SÚČASNEJ DETSKEJ KNIHY NA SLOVENSKU.....	34
3.1.1 Dobrý základ z minulosti. Hložníkova škola	34
3.1.2 Vydavateľská činnosť včera a dnes.....	35
3.1.3 BIB a Bibiana.....	36
3.2 ŠPECIFIKÁ A SMEROVANIE V SLOVENSKEJ DETSKEJ KNIŽNEJ ILUSTRÁCIÍ	36
3.2.1 Špecifiká.....	36
3.2.2 Súčasní slovenskí ilustrátori kníh pre deti	39
3.2.2.1 Staršia generácia ilustrátorov a grafikov	40
3.2.2.2 Mladšia generácia ilustrátorov a grafikov	45
3.2.3 Smerovanie detskej knihy (nielen) na Slovensku	55
3.2.3.1 Quo vadis detská kniha?	55
3.2.3.2 Nová vlna a ASIL	55
3.2.3.3 Detská literatúra a periodiká.....	56
3.2.3.4 Animovaný film a BAB.....	57
3.2.3.5 Dožije sa kniha zajtrajšieho rána?	58
4 SLOVENSKE DECKÉ VYDAVATELSTVÁ A ORGANIZÁCIE PODPORUJÚCE DETSKÚ KNIHU	59
4.1 VYDAVATELSTVÁ PRE DETI A MLÁDEŽ NA SLOVENSKU	59
4.1.1 Fenomén Mladé Letá.....	59
4.1.1.1 Mladé letá dnes	61
4.1.2 Nakladateľstvá publikujúce literatúru pre deti a mládež po roku 1989	62
4.1.2.1 Artforum	62
4.1.2.2 Baum.....	63
4.1.2.3 Buvik.....	63

4.1.2.4	Ikar	64
4.1.2.5	Modré na bielom	65
4.1.2.6	Perfekt	66
4.1.2.7	Slovarť	66
4.1.2.8	Vydavateľstvo Matice slovenskej (VMS)	67
4.1.2.9	Q111	68
4.1.3	Organizácie a projekty podporujúce detskú knižnú kultúru	69
4.1.3.1	Asociácia ilustrátorov (ASIL)	69
4.1.3.2	Literárne informačné centrum (LIC)	70
4.1.3.3	BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti	70
4.1.3.4	Bienále ilustrácií Bratislava a Bienále animácie Bratislava (BIB a BAB)	71
4.1.4	Ocenenia detskej knihy na Slovensku	73
4.1.5	Projekty zamerané na podporu čítania detí a mládeže na Slovensku	73
4.1.5.1	Cesta ku knihe a HEVI kluby	74
4.1.5.2	Murova čítareň	74
4.1.5.3	Zázračný oriešok	75
4.1.5.4	Osmijanko, n.o.	75
4.1.5.5	Čítajme deťom.sk	76
II	PRAKTICKÁ ČÁST	77
5	AUTORSKÁ KNIHA PRE DETI	78
5.1	ČESKO-SLOVENSKÝ OBRÁZKOVÝ SLOVNÍK ZÁKERNÝCH SLOV PRE DETI	78
5.2	VZNIK SLOVNÍKA	79
5.2.1	Ilustrácia je grunt	79
5.2.1.1	Celostranové plnofarebné ilustrácie titulných strán	79
5.2.1.2	Jednotlivé ilustrácie k slovám použitým v slovníku	83
5.2.2	Font a typografia	84
5.2.3	Kompozícia knihy	85
5.2.4	Presah knihy a ďalšie aplikácie	88
	ZÁVĚR	90
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	92
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	94
	SEZNAM OBRÁZKŮ	95

ÚVOD

Skúmať a analyzovať stav súčasnej slovenskej detskej knihy z vizuálnej stránky na prvý pohľad môže pôsobiť ako vec jednoduchá. Predsa len, v modernej spoločnosti, v ktorej žijeme je šanca vyhnúť sa detskej knihe takmer nulová. Prvé knižky nám rodičia podstrkujú ešte v čase, keď sme sotva schopní ich udržať v rukách. Neskôr sa k nim znova vraciame s vlastným potomstvom. Napriek tomu, že slobodný trh nám každoročne prináša desiatky nových i starších titulov určených najmladším čitateľom, je pre bežného konzumenta náročné zorientovať sa v mori publikácií. Nájsť medzi týmito knižkami plnými ľúbivých ilustrácií jednu výtvarne kvalitnú je častokrát Syzifovská práca. Dobrou správou je, že takéto knižky na Slovensku stále vychádzajú. A to najmä vďaka ľuďom, organizáciám a vydavateľstvám, ktoré v publikovaní detskej literatúry nehľadajú iba okamžitý zárobok. Mne však v hlave vŕta otázka, má ich úsilie a práca vôbec význam?

Počas tvorby tejto práce som sa snažila spraviť všetko pre to, aby moje poznatky vychádzali z čo najširšieho spektra zdrojov. Navštevovala som Dom umenia pre deti Bibiana v Bratislave. V miestnej knižnici sa nachádza množstvo krásnych detských kníh a odbornej literatúry zaoberajúcej sa výtvarnou stránkou knižiek pre najmenších. Zavítala som sa do webových stránok venovaných detskej knihe, ale aj do internetových diskusií na túto tému. Okrem toho som sa vybrala na prieskum terénu. Nie nadarmo sa hovorí, lepšie raz vidieť, ako dvakrát počuť, resp. čítať. Pri návšteve detských knižníc a detských oddelení kníhkupectiev som sa vždy stala nezávislým pozorovateľom. Čo sa teda dá vidieť medzi policami s detskými knihami? To, že väčšina z nich sú gýčovite spracované tituly, ktoré preberajú zahraničné ilustrácie? To, že naša slovenská tvorba má v ponuke výrazne menšie zastúpenie ako knihy zahraničné? Že drvivá väčšina detských titulov si je až nepríjemne podobná? Toto všetko si človek s aspoň priemerným vkusom a prehľadom všimne ak nie na prvý, tak určite na druhý pohľad. Čo ma však zarazilo oveľa viac a prinútilo sa nad situáciou na trhu detských kníh hlbšie zamyslieť, je správanie rodičov medzi regálmi. Krásne detské knižky plné umelecky hodnotných ilustrácií, ovenčené pozitívnymi hodnoteniami literárnych kritikov ostávali ležať bez pohnutia na svojom mieste. Namiesto nich si svoju slávu užívali už spomínané ľúbivé publikácie, ktoré putovali z ruky do ruky. Často to víťazoslávne dobojovali až k pokladni. Situácia sa zakaždým opakovala. Prišla dáma s kočíkom, prezrela si tri--štyri obrázkové knihy, vybrala druhú najhoršiu, zaplatila a spokojne odišla. Často sa nákupu zúčastňovali aj deti, ktoré už boli schopné vyjadriť svoj názor a o knihy sa čulo zaujímal. Na moje prekvapenie sa až nepríjemne často stávalo, že mienka dieťaťa ostala

len hlucho visieť vo vzduchu. Rodič vybral nie príliš kvalitnú encyklopédiu o lietadlách, počítačoch, muchách, počasí, ľudskom tele atď. a bolo nakúpené. Nedalo mi nespomenúť si na slová známej pesničky „(...) až jednou vyrosteš budeš doktorem práv.“

Čo z toho vyplýva? Že svet detskej knihy patrí dospelým. Dieťa je v reťazci detských publikácií až na jeho úplnom konci. Malých ľudí sa na názor neopýta vôbec nikto. Na Slovensku neexistuje seriózný výskum, ktorý by mapoval názory detí na knihy, ktoré sú im určené a podsúvané. Vydavatelia už 20 rokov uprednostňujú preberanie gýčovitých zahraničných titulov, pretože z ekonomického hľadiska sa to viac oplatí. Potom alibisticky tvrdia, že oni iba vydávajú to, čo sa predáva. Z čoho mi automaticky vyplýva, že vkus konzumenta je skazený a zlý. Čomu vlastne nie je až také ťažké uveriť. Stačí si zájsť medzi regály detského oddelenia najbližšieho kníhkupectva a chvíľu pozorovať okolie. Kto sa bude pýtať dieťaťa na názor, keď nie vlastný rodič? V USA v roku 2008 prebiehal veľký výskum zameraný na deti a ich vzťah ku knihám. Až 89% detí vo veku 5 až 17 rokov má najradšej knihy, ktoré si vyberajú sami. Čím skôr sa začneme detí pýtať na ich názor, tým lepšie. Možno práve to je kľúč k zlepšeniu situácie na trhu s detskou knihou.

I. TEORETICKÁ ČÁST

Celkovo sa z detí a mládeže v 17. a 18. storočí u nás náruživí čitatelia stať nemohli, pretože všetko, čo bolo vtedy na území Slovenska vydávané, boli buď školské učebnice alebo časopisy určené menším čitateľom. Tieto časopisy boli však zväčša zastrešené katolíckymi a evanjelickými organizáciami, prípadne národnostne uvedomelými spolkami, ktoré aj v týchto publikáciách sledovali svoje záujmy a o nejakej ilustrovanej detskej zábavnej literatúre v tomto období ešte hovoriť nemôžeme.

Konečne v 18. a 19. storočí sa literatúra určená deťom pomaly definuje v celej Európe. Náučná literatúra a obrázkové kalendáre takto nadobúdajú vážnu konkurenciu a tou je detská literatúra s nielen poučnou, ale aj zábavnou funkciou. V mnohých európskych krajinách sa profilujú spisovatelia, alebo skôr zapisovatelia ľudových príbehov a rozprávok, ktoré boli doposiaľ presúvané z generácie na generáciu len ústne. Mená týchto uvedomelých ľudí sú známe dodnes. V Nemecku to boli bratia Grimmovci, v Dánsku spisovateľ Hans Christian Andersen, v Anglicku Lewis Carroll so svojou Alicou v krajine zázrakov, menej známa je Švajčiarka Johanna Spyri, ktorá napísala príbehy o Heidi, alebo taliansky spisovateľ Carlo Collodi a jeho Pinocchiove dobrodružstvá.

Na Slovensku je do dnešného dňa najznámejším zberateľom rozprávok evanjelický farár Pavol Dobšinský, ktorý zozbieral až 90 ľudových príbehov. Jeho najznámejšia a najväčšia zbierka bola v roku 1880 publikovaná v Martine pod názvom Prostonárodné slovenské povesti. Bohužiaľ, ilustrácii sa táto úžasná kniha dočkala až v druhom vydaní v roku 1959. Ilustrácie vtedy vytvoril Martin Benka. Nechcem však predbiehať a venujem vývoju slovenskej detskej literatúry a jej vizuálnej stránky ešte zopár riadkov.

1.2 Vývoj detskej literatúry na Slovensku

Vznik a začiatky literatúry určenej deťom u nás siahajú dvesto rokov do histórie. V 18. a 19. storočí síce na Slovensku ešte neexistovala detská literatúra v pravom slova zmysle a nedokázala obsiahnuť takú žánrovú škálu ako napríklad už v dvadsiatom storočí, ale napriek tomu sa tu začínajú objavovať prvé náznaky literárnej tvorby určenej najmladším čitateľom.

Podmienky pre vývoj umeleckej literatúry by sa ideálnymi nedali nazvať ani vtedy, ani dnes. Slobodní literárni umelci a tvorcovia to v Čechách a na Slovensku nemali ľahké takmer nikdy, a ak áno, tak len útržkovito medzi jednotlivými totalitnými režimami. Najmä preto sa v začiatkoch vývoja detskej literatúry, v období Rakúsko-Uhorska, u nás darilo

presadzovať najmä náučnej, národnouvedomovacej a mravovýchovnej literatúre. To najmä vďaka osvietenským reformám Márie Terézie a Jozefa II. a i tak veľmi pomaly. „*Tereziánske a jozefínske školské reformy zastihli slovenské elementárne školstvo nepripravené na realizáciu vládnej školskej politiky. Nerozvinutá školská sieť, nedostatok kvalifikovaných učiteľov a neexistencia najzákladnejšej učebnicovej literatúry nedovoľovali uviesť tieto reformy do praxe, čo predstavovalo vážnu prekážku v rozvoji národnej vzdelanosti.*“ [1] Bohužiaľ, v týchto učebniciach, šlabikároch a náučnej literatúre bol len veľmi skromný priestor pre výtvarné spracovanie. Využívali sa najmä ornamenty.

Koncom 19. storočia sa začínajú objavovať snahy o beletrizáciu detskej literatúry. V učebniciach sa objavujú riekanky, rečňovanky, hádanky a porekadlá. Vynárajú sa dokonca snahy o vytvorenie čítaniek s poviedkami pre deti, samozrejme s mravným ponaučením. Svetlo sveta uzreli v tomto období Dobšinského zbierky ľudových rozprávok a povestí, ale aj ďalšie prozaické a veršované diela. Vznikajú časopisy určené deťom, napríklad Zornička, pomocou ktorých sa vytvára voľnejší priestor pre literárne a miestami i výtvarné spracovanie. Využíva sa stále najmä drevoryt, vďaka ktorému sa v publikáciách objavujú čiernobiele ilustrácie. Neskôr pribudli ďalšie výtvarné techniky. „*V priebehu sedemnásteho až devätnásteho storočia pribudli grafické techniky medirytu a litografie, čo otvorilo cestu k novým formám umeleckého výrazu. Najmä objav litografie značne zrýchlil vývoj ilustrovanej knihy.*“ [2] Spočiatku sa síce tieto čiernobiele ilustrácie objavovali len na obálkach kníh a brožúr, ale už vtedy bolo jasné, že vývoju ilustrácie u nás svitá na lepšie časy. A potom konečne prišiel rok 1918.

1.2.1 Vývoj slovenskej detskej literatúry po roku 1918

Po rozpade Rakúsko-Uhorska a vzniku prvej československej republiky v roku 1918 sa nedobrá situácia detskej slovenskej literatúry začala pomaly, ale isto, meniť. V chudobnej poddanskej krajine akou Slovensko bolo, však nebola inteligencia, ani umelci, ktorí by boli schopní pričiniť sa o zlepšenie stavu slovenskej detskej literatúry. Vznikom ČSR však krajina získala nové možnosti slobodného rozvoja knižnej kultúry a to bolo treba využiť. V tomto bode na scénu prichádzajú českí umelci a intelektuáli, rovnako ako Slováci, ktorí mali možnosť študovať umeleckú školu v Prahe.

„*This did not mean in any sense a brain-drain, for on the contrary, they retained their national identity and returned home richer in experience and knowledge. Close cooperation*

influenced many characteristic features in the culutral field and this naturally applied to developements in children's books and illustrations in children's books." [3]

Toto v žiadnom prípade neznamenalo únik mozgov, ba naopak, upevnili si svoju národnú identitu a vrátili sa domov bohatší o skúsenosti aj vedomosti. Blízka spolupráca českých a slovenských umelcov mala vplyv na mnoho charakteristických vlastností našej kultúry a toto sa prirodzene odrazilo na vývoji detských kníh a detských knižných ilustrácií. [slovenský preklad]

Po roku 1918 sa začala rozbiehať aj činnosť mnohých vydavateľstiev ako napríklad Slovenská kníhtlačiareň, Slovenská grafia, Universum, alebo Neografia. Aktivitu začala opäť vyvíjať aj Matica slovenská. Napriek tomu, že vydavateľstvá mali záujem vytvoriť edičné sady určené najmladším čitateľom, nemali na Slovensku s kým spolupracovať. Pre umelcov, ktorí na Slovensku pôsobili, nebola detská ilustrácia atraktívnym cieľom ich snaženia. Dôležitú rolu práve z tohto dôvodu zohrali najmä českí ilustrátori Jaroslav Vodrážka a Jan Hála, ktorí v spolupráci s detskými spisovateľmi, ako napríklad J. C. Hronským, vytvorili v 20. rokoch dvadsiateho storočia pôsobivé ilustrácie. Neskôr sa k ich tvorbe pripojili aj mladí slovenskí umelci Martin Benka, Mikuláš Galanda, Ľudovít Fulla, Emil Makovický a ďalší, ktorí vyštudovali výtvarné odbory v Prahe. Ich tvorba sa však dosiahla vrchol až po vojne.

Obr. 2. Ilustrácie Jaroslava Vodrážku k rozprávkam J. C. Hronského.

Poprevratové detské časopisy

V tomto období však na Slovensku ešte stále vládol akútny nedostatok beletristických žánrov pre deti a pôvodných školských časopisov. Preto sú poprevratové roky prvej republiky

charakteristické najmä vznikom rýchlo kvasených časopisov pre deti. „*Časopisy, ktoré v prvej polovici 20. rokov vznikli, nemali však ambície nahradiť nedostatok pôvodnej tvorby a podnecovať jej ďalší vývin. Napospol išlo o nedomyšlené pokusy vopred odsúdené na neúspech.*“ [1] Napriek tomu sa v niektorých z týchto časopisov podarilo vytvoriť kvalitnú vizuálnu stránku detského periodika, a to najmä vďaka schopným grafikom a ilustrátorom. Takýmto svetlým príkladom je časopis Včelka, ktorý vychádzal od roku 1925 a neskôr bol premenovaný na Slniečko. Okrem faktu, že v tomto periodiku bolo naozaj možné nájsť najlepšie beletristické príspevky pre malých čitateľov tej doby, časopisu pridávala na hodnote najmä výtvarná stránka na profesionálnej úrovni. Na tvorbe vizuálu a ilustrácii pre Slniečko sa podieľalo mnoho umelcov ako napríklad Benka, Fulle, Makovický alebo Vincent Hložník, na čele s Jaroslavom Vodrážkom. „*Ich ilustrácie výtvarne umocňovali hodnotu literárnych príspevkov a súčasne formovali v deťoch zmysel pre výtvarné umenie.*“ [1] Opakom hodnotného výtvarného spracovania časopisu Slniečko bola nízka úroveň ilustrácii a grafiky časopisu Priateľ dietok, ktorý vychádzal približne v rovnakom časovom období. Pôsobil v ňom ilustrátor a grafik Andrej Kováčik, ktorý sa uspokojil s nenáročným kresliarskym prejavom. Oba tieto časopisy sa napriek takému markantnému rozdielu v úrovni spracovania udržali až do konca druhej svetovej vojny, kedy boli oba zlikvidované novým totalitným režimom pre svoju národno-kresťanskú orientáciu.

Obr. 3. Časopis Slniečko a Včelka.

Obr. 4. Slovenská knižná produkcia do roku 1945.

Škola umeleckých remesiel v Bratislave

Krátko po založení demokratického Československa a uvoľnení pomerov, expanzie činnosti vydavateľstiev a zvýšení dopytu po publikácii detskej literatúry u nás sa vyskytla potreba založiť školu, ktorá by Slovensku vychovávala grafikov a ilustrátorov. Toto si dobre uvedomoval aj slovenský kunsthistorik Jozef Vydra, ktorého snaženie v roku 1928 vyústilo do založenia Školy umeleckých remesiel v Bratislave. Škola vedome nadväzovala na európske trendy a bauhaus. V prvom roku otvorili kurzy kreslenia a reklamy, ale postupom času sa ponuka výukových programov zvyšovala. Vydrovi sa na školu podarilo pritiahnúť ako Galandu, tak Fulleho, ale aj ďalších úspešných pedagógov a výtvarníkov. Prednášať sem chodili významní členovia bauhausu, napríklad Tschichold, alebo Moholy-Nagy. Škola sa stala úspešnou vzdelávacou inštitúciou, ktorá v záujme vytvorenia krásnej knihy invenčne zosúladiť prácu ilustrátorov a knižných grafikov. V roku 1938 však Slovensko ovládol fašistický režim a škola bola zrušená. Vývoj krásnej detskej knihy na Slovensku sa počas nepriaznivého obdobia druhej svetovej vojny pozastavil.

1.2.2 Detská literatúra po roku 1948

„Radikálny zásah komunistickej ideológie do spoločensko-politického, a tým aj do kultúrneho systému po februári 1948 nemohol sa neodraziť na charaktere literatúry pre deti a mládež. Práve detská literatúra sa mala stať najúčinnjším výchovným prostriedkom ideológie nedemokratického politického systému.“ [1] V roku 1948, kedy v Československu do vlády zasadla komunistická strana, nastali radikálne zmeny vo všetkých oblastiach kultúrno-spoločenského života a detská literatúra neostala neovplyvnená. Práve naopak, vládnuca strana považovala výchovu detí a mládeže v duchu socializmu za jedno zo svojich základných poslání a detská literatúra a ilustrácia sa javila ako vynikajúci nástroj, prostredníctvom ktorého by bolo možné vychovať mládež v duchu režimu. *„Navonok, pravda, sa tento zámer prezentoval ako potreba zbaviť literatúru braku, komercie, nevkusy, infantilnosti, ale aj religióznosti, (...), ale aj ideologicky pochybnej ľudovej rozprávky.“* [1]

Prvým krokom predstaviteľov nového režimu, ktorý radikálne zasiahol a ovplyvnil ilustračnú a grafickú tvorbu detskej krásnej knihy, bolo rušenie vydavateľskej plurality. Do roku 1948 existovalo na našom území asi tridsať vydavateľstiev. O rok neskôr už len tretina. Následne vzniká čisto štátne vydavateľstvo Smena, ktoré mala vládnuca strana úpl-

ne pod kontrolou. Smena okamžite začala vydávať ako detské knihy, tak početné detské periodiká, ktoré mali nahradiť bublinu vzniknutú po zrušení nevyhovujúcich religióznych časopisov Slniečko a Priateľ dietok. Od roku 1953 začali detské knihy vychádzať v samostatnom vydavateľstve, Slovenskom nakladateľstve detskej knihy, ktoré sa okamžite po svojom vzniku stalo na Slovensku monopolom. V roku 1956 sa vydavateľstvo transformovalo do spoločnosti Mladé letá, ktorá na Slovensku pôsobí dodnes.

Napriek úsiliu vládnucej strany presadzovať ideológiu režimu vo všetkých kultúrnych oblastiach, je potrebné vyzdvihnúť intenzívny vývoj detskej knižnej produkcie v tomto období. „Vznik organizovanej vydavateľskej činnosti, rozvoj umeleckého školstva, a s tým spojený príliv nových tvorivých síl, veľkorysá spoločenská objednávka a tomu zodpovedajúce edičné programy, to všetko boli stimuly výtvarnej spolupráce v knižnej tvorbe.“ [4] Ilustrátorská obec sa v tomto období značne rozšírila. Jedným z dôvodov bol aj fakt, že mnoho našich umelcov v detskej ilustrácii a grafike videlo cestu ako sa vyhnúť režimom preferovanému socialistickému realizmu. Zvýšenie dopytu spoločnosti po detskej literatúre a krásnej knihe vzbudilo potrebu vytvorenia vzdelávacej inštitúcie, ktorá by vychovávala umelcov, ilustrátorov i grafikov. Preto v roku 1949 vzniká v Bratislave Vysoká škola výtvarných umení. Škola musela celé obdobie totality až do roku 1989 odolávať tlakom a vplyvom režimu, ale najmä vďaka kvalitným pedagógom sa podarilo kvalitu tejto komplexnej vzdelávacej inštitúcie udržať. Okolo VŠVU sa podarilo sústrediť aj zakladateľskú generáciu ilustrátorov a grafikov (Benka, Fulla, Vincent Hložník), ktorí mali zásadný vplyv na vizuál detskej knihy ako ju poznáme dnes.

Obr. 5. Ilustrácie Čihánkovej, Fullu a Dúbravca zo 40. rokov.

1.2.3 Slovenská detská kniha a ilustračná tvorba po roku 1950

Od päťdesiatych rokov minulého storočia sa detská knižná ilustrácia na Slovensku začala dynamicky rozvíjať. Dopyt po kvalitnej detskej literatúre neustále rástol a ilustrátorská práca bola pomerne žiadaná. Popri autoroch, ktorí tvorili ešte v medzivojnovom období, ako napríklad Ľudovít Fulla, Martin Benka, Jaroslav Vodrážka, sa vyformovala nová generácia autorov. Boli to študenti a absolventi VŠVU v Bratislave. Autori staršej generácie, jednak ilustrátori, ale aj grafici, prežívali v období 50. rokov zlaté obdobie.

Obr. 6. Ilustrácie Ľudovíta Fullu.

V 60. rokoch na scénu prichádzajú mladší autori, absolventi VŠVU, ktorých dnes nazývame príslušníci tzv. Hložníckovej školy. Vincent Hložník, slovenský grafik a ilustrátor, sa stal vysokoškolským pedagógom v ateliéri voľnej grafiky krátko po založení školy, v roku 1952. „(...) bol nielen vynikajúci grafikom a ilustrátorom, ale aj mimoriadne rozhladeným pedagógom, ktorý napriek nie celkom priaznivej kultúrno-spoločenskej situácii po nástupe socializmu dokázal vytvoriť vo svojom vysokoškolskom ateliéri slobodný a inšpiratívny priestor.“ [2] Hložník bol jedným z prvých slovenských ilustrátorov a grafikov, ktorí opustili dovtedy zaužívaný epický štýl ilustrácie. Nenazeral na ilustráciu ako len na doplnenie k textu, ale ako na samostatné umelecké dielo. Hľadal nové cesty, netvoril opisným, rozprávkovým štýlom, ale dával svojim kresbám viac voľnosti, zložitejšiu kompozíciu, dôraz na detail a popúšťal uzdu fantázii. Práve preto bol nesmiernou inšpiráciou pre svojich študentov. Väčšina z nich po skončení školy, aj keď možno podvedome, inklinovala viac ku knižnej ilustrácii ako ku samotnej grafike.

Obr. 7. Ilustrácie Vincenta Hložníka.

„Now the artists could feel less tied to the text-this went hand in hand with a similar relaxation in children’s literature, where young talents were also ready with new ideas. It was the end of “fact” as the only possible model, the end of the didactic manner, instead, there were new literary forms emerging and evolving, the metaphor came into its own, suggestion and subtlety, details and economy in expression, the borderline between real and unreal was less clearly defined.” [3]

Teraz sa umelci cítili menej viazaní textom, čo kráčalo ruka v ruka s podobným uvoľnením v samotnej detskej literatúre, kde mladé talenty taktiež prichádzali s novými nápadi. Toto obdobie bolo koncom „faktu“ ako jediného možného výrazového prostriedku, koncom didaktického spôsobu zobrazovania. Namiesto toho sa objavovali nové literárne formy, metafory, podnety, podvedomie, detaily, ale aj šetrnosť vyjadrovania, hranica medzi skutočným a neskutočným prestávala byť jasne definovaná. [slovenský preklad]

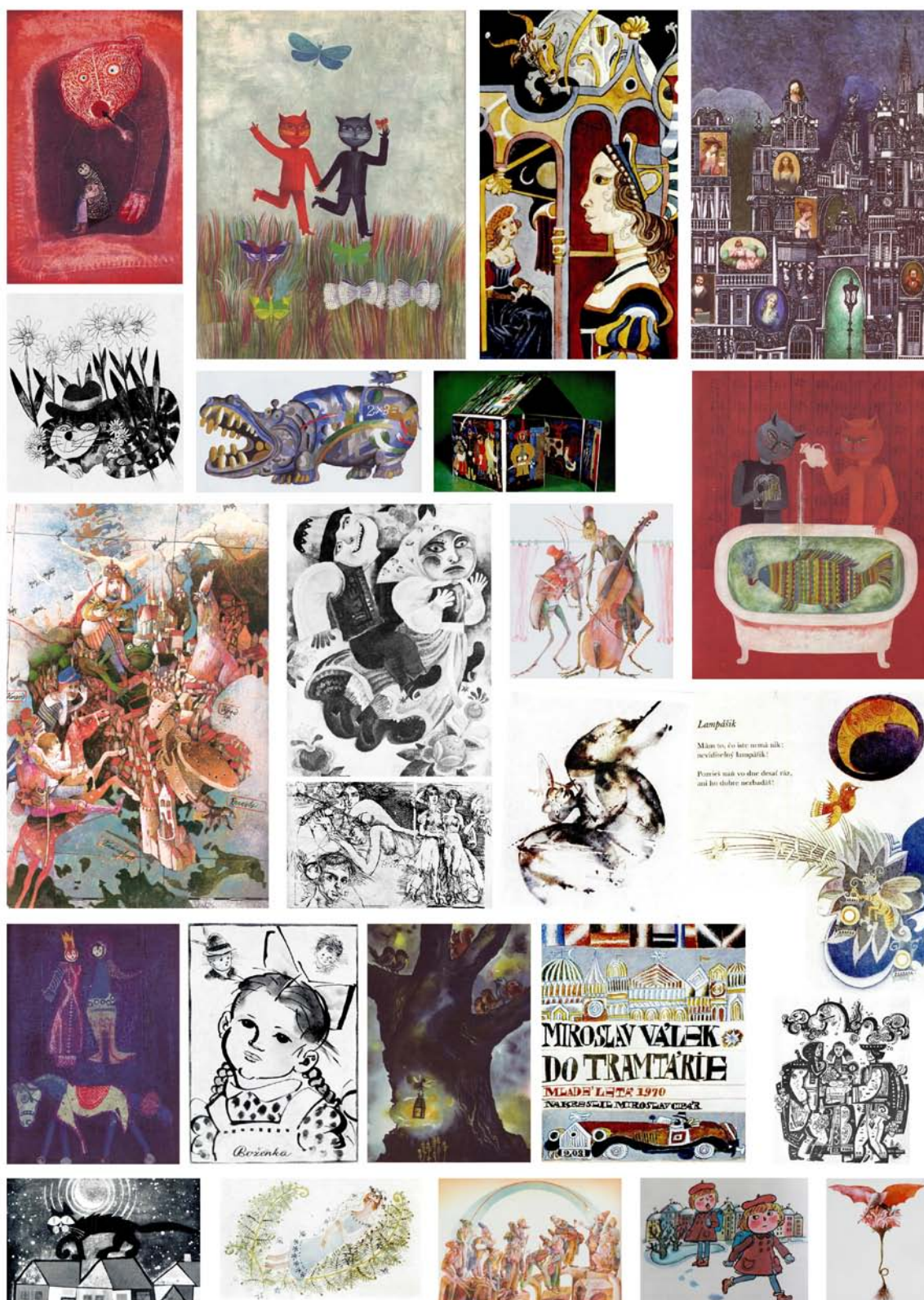
Slovenskí ilustrátori novej generácie začali do svojej práce vnášať viac zo seba, svojej fantázie a predstavivosti. Okrem tradičnej kresby, maľby a iných grafických techník začali využívať nové formy realizácie, najmä koláž, fotografia, kombinácia viacerých techník a iné. Na ilustráciách, ktoré vznikli v tomto období, je jasne viditeľný posun k voľnosti, majú inú atmosféru a náladu, kladú dôraz na detail a menej na symboly, objavuje sa v nich humor a nadhľad. Medzi ilustrátorov, ktorí patria do novej vlny knižných tvorcov na Slovensku, alebo do Hložníkovej školy, patrili najmä Albín Brunovský, Viera Bombová, Viera Gregel’ová, Ján Lebiš, Jana Kiselová-Sitekova, Ľuba Končeková-Veselá, Róbert Brun,

Dušan Kállay, Kamila Štanclová-Kállayová a iní. Títo umelci vytvorili dobrý základ pre mnohostranný rozvoj ilustrácie detskej knihy u nás a pre mnohých súčasných autorov sú dodnes veľkou inšpiráciou.

Na to, aby sa mohla naša ilustrácia a knižná grafika takto všestranne rozvíjať, musel byť vytvorený dostatočný priestor pre prácu grafikov i ilustrátorov. Túto podmienku veľkoryso splňalo vydavateľstvo kníh pre deti a mládež Mladé letá.

“Táto cieľavedome dotovaná štátna inštitúcia sa s nevídanim rozmachom a veľkorysťou pustila do vydávania knižiek pre deti a mládež (ročne vychádzalo 150 až 200 titulov!), čím vytvorila neobyčajne priaznivé podhubie nastupujúcim absolventom, pričom neobchádzala ani starších a skúsenejších výtvarníkov (Kraicová, Hložník, Klimo, Cpin).” [2]

Ďalším faktom, ktorý prispieval k formovaniu zlatej éry našej ilustrácie bolo založenie medzinárodnej súťaže Bienále ilustrácií Bratislava (1967) a jej úspešné ohlasy, ktorých počet z roka na rok rástol. Tradícia tohto veľmi príjemného a nemenej významného podujatia sa zachovala dodnes a je dôležitou súčasťou detskej knižnej kultúry ako na Slovensku, tak v zahraničí.

Obr. 8. Ilustrácie autorov pôsobiacich po roku 1950.

2 GRAFICKÁ VÝZDOBA A ILUSTRÁCIA DETSKEJ KNIHY

Hoci sa mnohé žánre detskej knihy vyprofilovali asi dve storočia dozadu, kniha pre najmladších nebola vždy na prvý pohľad rozoznateľná od „dospeláckej“ literatúry. Veď aj niektoré žánre, ktoré dnes vnímame ako detské, boli pôvodne vytvorené a venované dospelým. Medzi ne patria aj také tradičné disciplíny ako rozprávky, bájky a mýty. Potom už ani nie je také zarážajúce, že najlepšie diela ľudskej fantázie, spájané s literatúrou pre deti, vlastne nie sú celkom pre deti a obsahujú nespočetné množstvo „nedetských“ momentov. Avšak práve vďaka priestoru, ktoré takéto diela prenechávajú ľudskej imaginácii, si tieto knihy obľúbili aj menší čitatelia. Napriek tomu sa postupom času vyskytla potreba diferencovať detskú knihu od literatúry pre dospelých. Okrem prispôsobovaniu sa detskému čitateľovi po jazykovej a literárnej stránke, sa detské knihy odlišujú od ostatnej literatúry aj vizuálne. Veľká väčšina z nich už na prvý pohľad. Ktoré aspekty grafickej stránky publikácie teda napovedajú, že sa jedná o detskú knihu?

2.1 Ilustrácia

Hlavným indikátorom detskej knihy po vizuálnej stránke, najmä tej pre najmenších čitateľov, je ilustrácia. Ilustrácia (slovo odvodené z latinského slova *illustrar*, čo znamená vysvetliť, objasniť) je vizuálny prvok ako napríklad kresba, maľba, fotografia, koláž alebo iné výtvarné dielo, ktoré objasňuje prislúchajúci text. Nie vždy však bola nositeľom ilustrácie kniha. Pojem ilustrácia sa objavuje až v 19. storočí.

2.1.1 Realistická a imaginatívna ilustrácia

Z hľadiska knižnej ilustrácie pre mládež môžeme vymedziť dve základné línie, a to realistickú a imaginatívnu ilustráciu. Realistická ilustrácia naratívne ilustruje text, ktorý dopĺňa. Vyskytuje sa najmä v starších knihách a dnes je ešte stále preferovaná v knižkách pre najmenších čitateľov-divákov, ktorí sa učia veci pomenovávať. Preto u nej dominuje didaktická funkcia, teda má za úlohu dieťaťu niečo vysvetliť. Imaginatívna ilustrácia dáva čitateľovi väčší priestor zapojiť vlastnú hlavu a fantáziu, pretože nepodáva presnú informáciu o deji v texte. Túto ilustráciu podľa viacerých výskumov preferujú starší a skúsenejší čitatelia. Je to najmä preto, že majú príležitosť vytvoriť si vlastný obraz deja a neviazať sa na

názor ilustrátora. Z vlastnej skúsenosti tiež preferujem tento druh ilustrácie, a pokiaľ mi pamäť slúži, preferovala som už od detstva. V jednom čitateľskom ošiali ma zastihla slovenská publikácia známej série o čarodejníkovi Harry Potterovi a spomínam si, že najmä vtedy som ocenila veľmi citlivý prístup minimalistickej imaginatívnej ilustrácie tejto knihy, pretože mi dala dosť priestoru na vytvorenie si vlastného sveta čarodejníkov. Potom prišla filmová adaptácia tejto úspešnej knihy a moja fantázia horko zaplakala.

2.1.2 Vedecká a umelecká ilustrácia

Je to možno prekvapujúce, ale aj detská knižná ilustrácia rozlišuje medzi vedeckou a umeleckou kresbou. Vedecká ilustrácia v rámci detskej knižnej ilustrácie dopĺňa najmä náučné publikácie a učebnice, encyklopédie, odborné časopisy pre mládež a dnes už aj vedecky zamerané webové stránky. Táto ilustrácia v drvivej väčšine prípadov nedbá na estetický účinok na diváka-čitateľa, ale snaží sa čo najlepšie vysvetliť alebo objasniť zobrazovaný predmet, dej.

Úplne opačnú funkciu plní umelecká ilustrácia. Hlavným cieľom tejto ilustrácie je estetika. Odborná literatúra tvrdí, že tento druh ilustrácie má za úlohu dieťa naučiť vnímať výtvarné umenie, vytvoriť si k nemu vzťah a pochopiť jeho podstatu. Má taktiež najväčší vplyv na vývoj kreativity a fantázie malého čitateľa, čo je extrémne dôležité pre jeho čitateľskú budúcnosť. Bohužiaľ, ako som sama mohla byť svedkom pri svojej návšteve detskej knižnice, dieťaťu je častokrát odopieraná zábavná a rekreačná literatúra s umeleckou ilustráciou. Namiesto toho veľa rodičov sprevádzajúcich svoje deti do detskej knižnice, a ja verím, že toto sa nedeje len knižniciach, ale aj za dverami mnohých domácností, podstrkuje svojim ratolestiam encyklopédie a náučnú literatúru, ktoré obsahujú vedecké ilustrácie. Veľa detí sa pri prezeraní takejto „náročnej“ literatúry rýchlo unaví alebo sa začne nudiť a postupne stratia záujem o knihu vo všeobecnosti.

2.1.3 Funkcie ilustrácie

Že má ilustrácia literárny text dopĺňať a objasňovať, je priemernému čitateľovi jasné už na prvý pohľad. Napriek tomu plní ilustrácia v detskej knihe aj ďalšie, nemenej dôležité funkcie. Problémom dnešnej doby však je, že sa kvalita ilustrácií u nás najmä z finančných dôvodov dlhodobo znižuje a spolu s kvalitou ruka v ruke klesá aj funkčnosť ilustrácie. Medzi

elementárne funkcie detskej ilustrácie zaraďujeme najmä estetičnosť, ktorá má malému čitateľovi pomôcť vytvoriť si vzťah k umeniu a výtvarnému prejavu. Dôležitá je aj didaktická, výchovná alebo poznávací funkcia, ktorú plnia ilustrácie najmä v knihách pre najmenších a náučných publikáciách. Osobne považujem za veľmi dôležitú rekreačno-zábavnú funkciu ilustrácie, a to najmä v dnešnej dobe, kedy sa ponuka detskej literatúry neustále rozširuje a náročnosť detského čitateľa rastie. Ilustrácia, ktorá okrem kvality spracovania má aj humorný podtext, vtip a nadsázku, má v boji na knižnom trhu podľa môjho názoru jednoznačne náskok. Pretože nezávisle od obdobia, aké dieťa práve prežíva, optimistické a humorné obrázky sú detskej duši vždy o krok bližšie. Zábavná a rekreačná funkcia sa však do ilustrácie vtesnala až v polovici dvadsiateho storočia najmä vďaka príchodu animovaného filmu, v ktorom ilustrovaná detská kniha získala obrovského konkurenta. Nové médium podnietilo ilustrátorov naplniť svoje ilustrácie detským humorom a posunúť ich vpred.

Ilustrácia je podľa môjho názoru základným prvkom grafickej výzdoby detskej knihy. Najmä malé deti spontánne reagujú na obrazový sprievod knihy a uprednostňujú obrazovú formu pred verbálnou.

„Vnímavosť dieťaťa i jeho potreba konfrontácie sa časom otupuje, klesá, a to priamo úmerne s jeho vzrastajúcou jazykovou obratnosťou a nárastom slovnej zásoby. Tento stav odráža aj meniaci sa podiel obrazu a textu v celku detskej knihy, ktorý vrcholí v okamihu, keď dieťa zvládne aj grafickú podobu jazyka a z dieťaťa diváka sa stáva dieťa-čitateľ.“ [5]

Práve v momente, keď dieťa začína uprednostňovať literárnu stránku detskej knihy pred obrazovou, nastáva uvoľnenie špecifických výrazových prostriedkov ilustrácie. Malý čitateľ v tejto chvíli prestáva visieť na vernom zobrazení reálneho predmetu v ilustrácii a je schopný prijať nové formy a funkcie obrázku. Na druhej strane, veľké množstvo detí práve v tomto období stráca záujem o knihu celkovo.

2.2 Typografia

Ďalším grafickým prvkom, ktorý je v detských knihách veľmi špecifický je typografia. Grafický design, typografia a ilustrácia, by v detskej knihe mali pôsobiť ako dobre zohraný orchester. Predsa len, na pulkoch kníhkupectiev dnes vidno až smutne zarážajúce množstvo knížiek, v ktorých nevhodne zvolená typografia ruinuje aj prácu ilustrátora, a to v niekto-

rých prípadoch rovno na titulnej strane. V snahe vytvoriť typografiu „ústretoú“ deťom, grafici častokrát prestrelia a výsledok býva žalostný. Najmä v publikáciách pre najmladších a začínajúcich čitateľov, kde sa knižní grafici snažia typografiu prispôbiť a zjednodušiť v najväčšej miere, aby detského konzumenta neodradili hneď po prechode z čisto obrázkovej knihy na verbálnu, býva typografická stránka neistá a neurčitá. Citlivým prístupom s ohľadom na malého človeka a ilustráciu knihy sa však dá docieľiť výsledok lahodiaci ako oku dieťaťa, tak oku grafika a typografa.

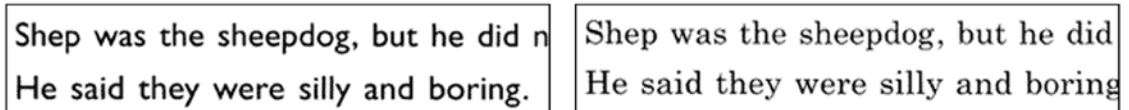
2.2.1 Font

Zohľadňovať schopnosti malého čitateľa začínajú grafici už pri výbere vhodného fontu do knižnej publikácie pre deti. Čitateľnosť vo všeobecnosti zlepšuje vyššia stredná výška písma (x-height), otvorené a zaoblené tvary (brušká), primerane zvolený duktus a veľkosť písma (obvykle od 14b vyššie). Pre malé deti, ktoré sa učia čítať je totiž čítanie zo začiatku skôr určitou formou dešifrovania písma, symbolov a znakov. Malý čitateľ nečíta celé slová, alebo slovné spojenia, pretože ešte nemá ich vizuálnu podobu uloženú v hlave. Začiatok sa preto pohybuje od znaku k znaku, a každý rozoznáva zvlášť, preto je dôležité, aby bol text vzdušný, čistý a dobre čitateľný. Schopnosť detí čítať sa podľa viacerých výskumov mení k lepšiemu až okolo desiateho roku života.

Počas svojho bádania po materiáloch k tejto práci, som sa snažila dostať typografii v detskej knihe viac pod kožu a našla som z môjho pohľadu veľmi zaujímavý výskum. Tento výskum prebiehal v roku 2005 na University of Reading pod vedením profesorky Sue Walker. Názov štúdie je celkom príznačný, „*Serifs, sans serifs and infant characters in children's reading.*” V slovenskom preklade Serify, sans serify a detské znaky v čítaní detí. Až kým prebehol tento výskum, neboli dovtedy známe žiadne štúdie, ktoré by určovali aký druh fontu je pre deti lepšie čitateľný. Uznával sa názor pedagogickej obce, ktorá tvrdila, že deti lepšie čítajú sans serif, pretože jeho tvar je strohejší, čistejší, a teda aj ľahšie čitateľný. Okrem toho, v zahraničných vydavateľstvách ľudia v rozhodujúcich pozíciách dbajú na názor učiteľov, pretože učiteľ je jedným z ľudí, ktorí najviac ovplyvňujú dieťa pri výbere knihy a určujú, čo bude čítať.

Výskum z University of Reading preukázal zaujímavé výsledky. Pri testovaní čítania detí prvého stupňa základnej školy boli využité dva typy fontov, a to Gill Sans ako zástupca sans serifu a Century ako zástupca serifového fontu. Zo štúdie vyplynulo, že medzi schop-

nosťou detí čítať serifové písmo a sans serifové písmo, nie je takmer žiadny rozdiel. Napriek tomu, deti videli odlišnosť v použití tzv. “infant characters”, teda detských znakov, čo je napríklad jednoduché, takmer písané g (simple g), v porovnaní s jeho zložitejšou formou (two storey g).

Obr. 9. Fonty použité vo výskume, vľavo Gill Sans, vpravo Century.

Na záver skúmania prebehla s deťmi diskusia, z ktorej vyplynulo, že pre deti je dôležité, aby text vyzeral povedome, známo, resp. “normálne”. V súčasnosti mnohé typografické dielne vyvíjajú fonty špeciálne prispôsobené deťom. Medzi takéto písma patrí napríklad Sasson, Fabula, alebo Flora. Deti sa totiž v závere výskumu vyjadrili, že vzhľad sadzby písma, ich dokáže ako motivovať, tak odradiť.

2.2.2 Riadkovanie a medzery

Výskumníčky z University of Reading nenechali nič na náhodu a spýtali sa detí aj na riadkovanie a medzery medzi písmenami.

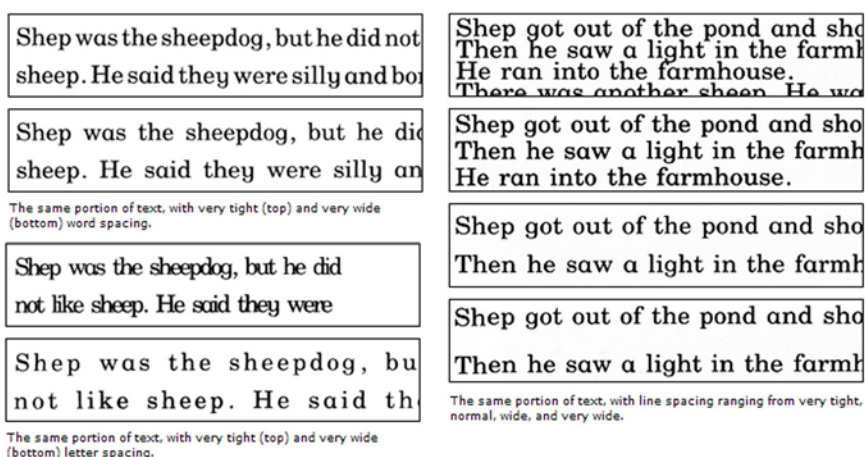
„One of the most surprising aspects of our work was that the children in our tests could see very little difference between what we considered to be extreme variables both in horizontal (word and letter) spacing and vertical (line) spacing. This surprised us because typographers think spacing - between words, letters and lines - is as important as choice of typeface, if not more so, in making sure that text is easy to read.“ [7]

„Jedným z najprekvapivejších aspektov našej práce bol ten, že deti v našom výskume videli iba veľmi malé rozdiely medzi tým, čo my sme považovali za extrémne odlišné v oboch horizontálnom (medzi slovami a písmenami) a vertikálnom (riadkami) rozostúpení. Toto nás šokovalo, pretože typografi si myslia, že medzery medzi slovami, písmenami aj riadkami, sú rovnako dôležité ako výber fontu, ak nie viac, čo sa týka zjednodušenia čítania.“

[slovenský preklad]

Pravdou je, že väčšina účastníkov výskumu tvrdila, že príliš nahustený text, čo sa týka medzier medzi slovami a znakmi, sa ťažšie číta, pôsobí „tmavšie“ a „menšie“. Pri testovaní detí ohľadne riadkovania iba polovica správne identifikovala, že v dvoch rozdielnych sadzbách textu je odlišné práve riadkovanie. Ostatní čitatelia si mysleli, že je rozdiel vo veľkosti písma a podobne. Nakoniec sa však väčšina detí priklonila k názoru, že normálne alebo mierne voľné riadkovanie je lepšie čitateľné, ako príliš voľné alebo naopak, príliš nahustené.

Bude zaujímavé sledovať, či tento výskum v budúcnosti bude mať nejaký vplyv na vývoj typografie v detských knihách. Či budú knižní grafici ochotní a schopní upustiť od zaužívaných, ale nepodložených pravidiel. Faktom ostáva, že dieťa bude čítať radšej text, ktorý je mu niečím povedomý. A, čo je ešte podstatnejšie, že typografia má moc dieťa od knihy odradiť, ak je nedobrá, alebo naopak, prilákať dieťa ku knihe, ak je spracovaná s citom, vkusom a primeraným ohľadom na malého čitateľa.

Obr. 10. Ukážky medzier a riadkovania textov, ktoré boli použité vo výskume.

2.3 Motivačné prvky detskej knihy. Kniha-hračka

Dnešný knižný trh určený deťom a mládeži je presýtený nespočetným množstvom publikácií rôznych žánrov, zamerania, odlišujú sa štýlom a kvalitou spracovania (grafika, ilustrácia, materiál) a v neposlednej rade pútavosťou verbálnej stránky. Čo ešte môžu tvorcovia detskej knihy urobiť pre to, aby zaujali pozornosť malého človeka?

2.3.1 Kniha-hračka

Pojmom kniha-hračka (movable book) označujeme všetky publikácie, ktoré prekračujú svoju dvoj-dimenzionálnu formu a stávajú sa 3D objektmi. Kniha-hračka úplne mení charakter doterajšej knižnej komunikácie, pretože do primárnej pozície posúva nielen vizuálnu stránku knihy (verbálny a ilustračný kontext), ale najmä haptickú a vizuálno-kreatívnu komunikáciu. Toto kniha-hračka docieľuje využitím tzv. motivačných prvkov, ktoré si kladú za úlohu dieťa zaujať inou formou ako textom a kresbou na papieri. Medzi takéto prvky zaraďujeme napríklad skladačky z papiera, ktoré sa rozložia pri otvorení dvojstrany (pop ups). Tvorba a výroba takýchto pop-up knižiek predstavuje nové výzvy pre tvorcov detskej knihy. Predpoklad úspechu spočíva v správnom výbere papiera, ktorý vydrží viacnásobné a, v prípade menších čitateľov, nie veľmi šetrné použitie. Pozornosť je potrebné venovať aj forme skladania, aby sa skladačka rozložila vo vhodne zvolenej perspektíve a objeme, a tak dostatočne rýchlo prekvapila malého diváka.

Okrem skladačiek využívajú tvorcovia detskej knihy aj ďalšie motivačné prvky, aby zabavili najmladších čitateľov. Z tých viac používaných, ak opomeniem otrepané detské leporelo s bábkou guľajúcou očami, môžem spomenúť napríklad tzv. transformácie, ktoré fungujú na báze posúvania a zmeny scény po potiahnutí za určitý prvok, napríklad povrázok. V mnohých detských publikáciách sa často využívajú aj rotačné prvky (volvelles). Asi najčastejším prvkom, ktorý z knihy vytvára určitú formu hračky, je tzv. tunel. Presnejšie sa jedná o výrez, alebo sériu výrezov, vďaka ktorým sa súčasťou strany, na ktorú sa dieťa pozerá, stáva aj časť scény zo strany nasledujúcej, prípadne poslednej.

U nás medzi tvorcov kníh-hračiek zaraďujeme napríklad L. Lauffovú s jej publikáciou Pomalované mesto, alebo D. Tótha a jeho Uspávanku.

2.3.2 Ďalšie motivačné prvky alebo marketingové ťahy na najmenších

Aby marketingoví odborníci zvýšili predajnosť detského titulu, pomáhajú si rôznymi ďalšími motivačnými prvkami atraktívnymi pre malého čitateľa-diváka. Tieto zložky detskej knihy však už len ťažko môžeme radieť medzi grafickú výzdobu knihy, nakoľko sa častokrát jedná o prídavnú motiváciu, ktorá výtvarnú stránku publikácie odsúva do pozadia. Pokiaľ sa jedná len o doplnenie knihy, uvediem príklad, hliníkovým papierom, ktorý pôsobí ako ilúzia zrkadla, zaraďila by som túto knižku ešte medzi knihy-hračky, pretože zrkadlový

efekt otvára ďalšie zaujímavé vizuálne možnosti a vzbudzuje v dieťaťati zvedavosť. Okrem iného je v dnešnej dobe trendom vytvoriť k detskej knihe sériu prídavných podporných materiálov, ktoré sa nesú v rovnakom, alebo aspoň podobnom vizuálnom štýle, ako samotná publikácia. Dobrým príkladom takéhoto počínu je balíček Comenia Script od českej typografky a dizajnerky Radany Lencovej, ktorá vo svojej práci zahrnuje okrem náučnej publikácie aj plagáty, hracie karty a pexeso s rovnakou tematikou a vizuálom. Takýto prístup môže mať podľa môjho názoru na dieťa veľmi pozitívny vplyv a udrží si jeho pozornosť dlhšie ako len náučná publikácia sama o sebe.

Za podstatné však považujem spomenúť aj aditívnu motiváciu vo forme „obyčajných“ hračiek, ktoré dnes marketingové hlavy pretláčajú do kníh, aby zvýšili ich predajnosť. Tieto lacné triky častokrát úplne vytlačia vizuálnu podobu publikácie z obrazu. Je to ešte väčšia škoda, ak sa jedná o kvalitne spracovanú detskú knihu. U nás sa väčšina vydavateľov drží pridávania „klasických“ hračiek, ako sú napríklad puzzle (v lepšom prípade), alebo plyšové zvieratá (v tom horšom prípade). V západnom svete už tento trend dosiahol takých rozmerov, že knihy „pomáhajú“ predávať okrem hračiek aj maškrtky (lentilky M&M's), cereálie (Cheerios books), ale aj populárny seriál Teletubbies (ktorý nie je prepojením knihy s animovaným filmom) a rôzne bizarné predmety. Len pre príklad a pobavenie, alebo možno radšej zaplakanie, uvediem prípad, ktorý som našla medzi bestsellermi v jednom americkom online kníhkupectve. Súčasťou knihy boli špeciálne plyšové rukavice, ktoré mali na končekoch prstov ešte ďalší druh materiálu. Volali sa „štekliace rukavice“ a boli súčasťou „Tickle Monster Laughter Kit“, čo v preklade znamená Sada štekliacej smejúcej sa príšery. Po tom, ako mi spadla sánka sa mi v hlave vynorila otázka. Dožijeme sa doby, keď už sa budú štekliace rukavice predávať bez knihy?

Myslím si, že pri nákupe knihy, ktorej súčasťou je lacný marketingový ťah, či už hračka, maškrtka, alebo iný bizarný predmet, by sme si mali dôkladne uvedomiť, či dieťaťu nerobíme medvediu službu. Kúpou takejto knihy, či už pod tlakom dieťaťa, alebo z vlastného dobrého úmyslu, totiž malého čitateľa nevychováme k láske k literatúre a umeniu, ale podliehame priehľadným marketingovým trikom. Súčasne plníme vrecká vydavateľom, ktorí nedbajú o kvalitu krásnej detskej knihy, ale zaplňajú pulty kníhkupectiev atraktívnym a ľúbivým tovarom. Bohužiaľ, práve toto je jeden z najvýraznejších trendov v detskej literatúre ako v zahraničí, tak u nás.

Obr. 11. Příklady různých druhů knihy-hračky.

3 SÚČASNOSŤ DETSKEJ KNIHY NA SLOVENSKU

„Ak hovoríme o knihe a v súvislosti s ňou o čítaní, to nie naše deti prestávajú čítať. Na čítanie sme rezignovali predovšetkým my. Treba to povedať poriadne nahlas: nezaniká čitateľ, zaniká dospelý tvorca, autor, ilustrátor, to oni nestačia reagovať na vnútorné požiadavky súčasného dieťaťa, to oni nerozumejú potrebám dnešného detstva a dospievania, to oni často nevedia nájsť prirodzený spôsob komunikácie s novými generáciami.“

Daniel Hevier, úspešný slovenský spisovateľ detskej literatúry

Slová spisovateľa Daniela Heviera z medzinárodného sympózia BIB z roku 1997 sú vskutku výzvou do bitky. Objektívne zmapovať a zhodnotiť súčasný stav slovenskej detskej literatúry a knižnej ilustrácie, vyžaduje nielen nadľudské úsilie, ale aj odvahu a guráž. Má však vôbec význam plytvať energiu na tvorbu, ale aj kritiku krásnej detskej knihy v dobe, kedy mladí čitatelia podľa viacerých štatistík strácajú záujem o knihy vo všeobecnosti? Výsledky štúdie Kids and Family Reading Report z roku 2008, ktorá síce prebiehala v USA, ale je dostatočne generalizovaná, že ju možno aplikovať aj na slovenské deti a mládež, poukázali na niekoľko skutočností. Tieto zistenia by mohli byť pre tvorcov detskej knihy minimálne zaujímavé, ak nie povzbudivé.

V prvom rade, až 55% opýtaných detí rôznych vekových kategórií tvrdí, že v kníhkupectvách nedokážu nájsť publikácie, ktoré by ich zaujali, či už vizuálne, alebo obsahovo. Toto nepriamo potvrdzuje Hevierove slová. Mala by to však byť výzva nielen pre tvorcov, ale najmä pre kompetentných vydavateľov.

Na druhej strane, až 75% detí vo výskume hovorí, že budú vždy chcieť v ruke držať radšej ozajstnú, papierovú knihu, bez ohľadu na to, aké multimediálne čítačky im ponúkne technologický pokrok. Podľa môjho názoru je toto veľmi optimistická správa aj pre takých skeptikov ako som ja sama. Myslím si, že jedine kniha na papieri dokáže udržať čaro naozaj skvostnej ilustrácie, typografie a grafiky. Len naozajstná kniha dokáže s čitateľom nadviazať tú magickú intimitu a dať priestor vývoju osobnosti detského čitateľa. Ja osobne si veľmi dobre nedokážem predstaviť ako raz budú moje deti zaliezať pod perinu s čítačkami namiesto knihy a obligátnej baterky.

V dnešnej dobe našťastie máme technické, polygrafické, komunikačné možnosti na to, aby sme detskej knihe vrátili jej pôvodné postavenie, silu, dôveryhodnosť, jej šarm a emocionálnu hodnotu. Otázkou však ostáva, či tieto možnosti využijeme a zmeníme stav

súčasnej detskej literatúry a krásnej knihy k lepšiemu. Vrátime grafickej výzdobe a ilustrácii detských publikácií lesk späť dvadsiatich rokov, alebo sa necháme prevalcovať enormným množstvom lacno dovezených kníh s gýčovými obrázkami, ktoré sa v našej krajine vyrobili po revolúcii?

3.1 Základné piliere súčasnej detskej knihy na Slovensku

Na začiatok považujem za nevyhnutné uviesť dôvody, prečo sa súčasná slovenská detská kniha a ilustračná tvorba ocitla najmä v porevolučných rokoch v takej hlbokoj kríze. Ako som spomínala už v prvých kapitolách tejto práce, napriek neľudskej tvári socialistického režimu v našej krajine v rokoch 1948-1989, zažívala slovenská detská kniha a ilustrácia nesmierny vzostup a, dá sa povedať, svoje zlaté obdobie. V počiatočnej fáze sa o to zaslúžilo niekoľko dôležitých skutočností, ktoré sa pokúsím aspoň v skratke priblížiť

.

3.1.1 Dobrý základ z minulosti. Hložníková škola

V prvom rade treba spomenúť vlnu mladých ilustrátorov, ktorí vzišli z ateliéru voľnej grafiky VŠVU v Bratislave pod vedením profesora Vincenta Hložníka (Hložníková škola),

na ktorého miesto v roku 1972 po vynútenom odchode nastúpil nemenej talentovaný výtvarník Albín Brunovský. Obaja títo všestranne nadaní umelci s nevýdaným citom pre knižnú ilustráciu dokázali inšpirovať celú generáciu výtvarníkov natoľko, že väčšina ich študentov aj po absolvovaní školy ostávala verná knižnej grafike a ilustrácií. Tradíciu slovenskej ilustrátorskej školy Hložníka a Brunovského udržiava niekoľko generácií slovenských ilustrátorov dodnes. Hovoriac o ilustrátoroch takého významného formátu, treba nepochybne spomenúť aj nezabudnuteľného Ľudovíta Fullu, ktorého legendárne ilustrácie zdobia nespočetné množstvo reedícií takých slovenských klasík ako sú napríklad Dobšinského rozprávky. Mená ďalších výnimočných ilustrátorov, ktorí základ slovenskej ilustrátorskej školy rozvíjali a rozvíjajú dodnes sú napríklad Viera Gregel'ová, Dušan Kállay, Miroslav Cipár, Jana Kiselová-Siteková, Viera Bombová, Peter Kľúčik, Ľuba Končeková-Veselá, Svetozár Mydlo, Dezider Tóth, Ondrej Zimka, Vladimír Machaj, Oľga Bajusová, Martin Kellenberger, Karol Ondreička, Peter Cpin a ďalší. Hlavne z týchto mien vychádza dnešná kvalitná slovenská detská ilustrácia.

3.1.2 Vydavateľská činnosť včera a dnes

Rovnako dôležitú úlohu zohral štátom štedro dotovaný monopol vydavateľstva Mladé letá. V tomto vydavateľstve ako jedinom na Slovensku vychádzali detské knihy, a to v počte niekoľko desiatok publikácií ročne, čo je na taký malý trh ako je Slovensko veľmi slušné číslo. Dnes sa vydavateľstvo špecializuje najmä na učebnice. Pôvodnú slovenskú knihu s ilustráciami nášho výtvarníka vydá, iba ak na ňu dostane dotáciu od ministerstva kultúry. V roku 2004 dostalo vydavateľstvo Mladé letá dotácie na päť (!!!) pôvodných detských kníh. Čo je stále lepšia situácia ako vo vydavateľstve Slovart, ktoré ročne spolupracuje so slovenským ilustrátorom priemerne, posadíte sa, na jednej knihe.

Ako hovorí Dr. Alena Hosková z Mladých liet, knihy, ktoré by vydavateľstvo vydalo bez dotácie ministerstva, by mali nereálne ceny pre väčšinu dnešných rodičov. Okrem iného, odkedy je na Slovensku zavedená rovná 19% daň, kým napríklad v Čechách je to len 5%, ceny kníh sa pohybujú v ešte vyšších cenových reláciách. Toto je hlavným dôvodom, prečo také enormné množstvo detských kníh vychádza len s čiernobielymi ilustráciami a takisto, prečo vydavatelia dnes uprednostňujú zahraničné tituly pred domácimi. Náklady na knižku prebratú zo zahraničnej tvorby sú podstatne nižšie a bežný konzument nemá oči výtvarného kritika, aby mu fakt, že kupuje knihu s gýčovými ilustráciami ľúbivých postavičiek, prekážal. Hosková ďalej uvádza, že aj keď sa Mladé letá v posledných rokoch pokúsili o zopár experimentov s ilustráciou a dali šancu aj mladým slovenským tvorcom, nedostali na tieto pokusy pozitívne reakcie. Knihy ľudí neoslovili a nedokázali sa predať.

Vydavateľ Juraj Heger zo Slovartu hovorí, že sme sa stali obeťami bývalého režimu, kedy boli knihy lacnejšie „ako pivo alebo jogurt“ a ľudia si na takýto režim zvykli. Dnes všetci očakávajú, že detská kniha bude stáť 50 korún. Heger hovorí, že pokiaľ sa ľudia nenaučia platiť za detské knihy 300 korún a viac, slovenská detská literatúra sa z krízy nedostane. Zároveň však optimisticky dodáva, že táto doba raz určite príde, otázkou ostáva kedy.

Ja osobne sa domnievam, že moja generácia by už mohla v tomto smere spraviť krok vpred, pretože si „ľudové ceny“ z čias socializmu väčšina z nás už nepamätá. Takisto však považujem za podstatný faktor výchovu dieťaťa ku vzťahu ku krásnej knihe už v detstve. Mne bolo od malička prízvukované, že dať peniaze za kvalitnú knihu nie je plytvaním. Poznám však vo svojom okolí mnoho rodín, v ktorých vládne filozofia, že míňať peniaze na knihy a kultúru je zbytočné. V týchto rodinách si mnohí rodičia radšej nakúpia cigarety a posadia deti k televízii. Priznám sa, že občas ma prepadne taký paranoidný pocit. Obá-

vam sa, že v našej krajine naozaj platí pravidlo, že kultúra spoločnosti sa premieta a odráža v kultúre knižnej. Vďaka bohu za výnimky!

3.1.3 BIB a Bibiana

Jednou obrovskou kultúrnou výnimkou, ktorá neúnavne udržuje našu detskú knižnú kultúru nad vodou, je aj Bienále ilustrácií v Bratislave a považujem za extrémne dôležité zaradiť tento event spolu s Medzinárodným domom umenia pre deti Bibiana medzi základné piliere optimistického výhľadu tvorby slovenskej detskej knihy do budúcnosti. Od roku 1967, kedy sa Bienále konalo po prvý raz, sa táto tradícia dokázala udržať až dodnes a so železnou pravidelnosťou sa koná každé dva roky. Stretávajú sa tu tvorcovia aj kritici detskej knižnej ilustrácie z celého sveta a udeľujú významné ocenenia, ako napríklad Zlaté jablko. Zborníky zo sympózií BIB sú už dnes významnou súčasťou odbornej literatúry o nielen slovenskej ilustrácii. BIB a Bibiana si však zaslúžia oveľa viac pozornosti, preto sa im budem venovať ešte neskôr v ďalšej kapitole.

3.2 Špecifiká a smerovanie v slovenskej detskej knižnej ilustrácii

Mnohí kritici knižnej ilustrácie pre deti a mládež dnes tvrdia, že najväčším strašiakom tradičnej a originálnej detskej ilustrácie je, dnes už značne sprofanovaný pojem, globalizácia. Svojím spôsobom majú určite pravdu. Trh v krajinách vyspelých kultúr je voľný a najmä naši mladí tvorcovia dnes skôr nájdu uplatnenie v zahraničí, kde stále sú vydavatelia predsa len viac ochotní investovať do knihy s kvalitnou ilustráciou. Mladý výtvarník je potom častokrát stavaný do pozície, kedy sa musí štýlovo prispôbiť novému trhu pôsobenia. Migrácia ilustrátorov je hlavným dôvodom, prečo sa rozdiely tradičných národných ilustrátorských štýlov postupne stierajú. Našťastie, u nás na Slovensku ešte tento trend nedospel do takého štádia, aby zmazal všetky špecifiká pôvodnej ilustrátorskej školy, z ktorej mnoho tvorcov mladej generácie ešte stále čerpá inšpiráciu.

3.2.1 Špecifiká

Objektívne pomenovať špecifiká detskej literatúry je, ako som sama zistila bádáním v rôznych zdrojoch a materiáloch, viac ako náročné. Okrem toho, že sa názory odborníkov na

túto tému rôznia, jednotný obraz si bežný človek neutvorí ani mnohopočetnými návštevami kníhkupectiev a detských oddelení našich knižníc. Kamenné, ale i online stánky s knihami, dnes ponúkajú enormne širokospektrálny výber literatúry zameranej na detského čitateľa. Nájdeme tu obrovskú škálu detskej knihy, od extrémne gýčovitých publikácií a brakov, ktorých cieľom je evidentne len rýchly zárobok, po kvalitne spracované publikácie, ktoré formujú vkus a cítenie dieťaťa správnym smerom a spôsobom.

„Dieťa je schopné absolvovať neuveriteľné penzum výtvarných podnetov, nie je preto nutné nadviehať mu istým typom ľúbivosti.“ [6]

Ak vynechám hodnotenie vizuálnej kvality a charakteristiku pestrofarebných ľúbivých disney-gýčov, javí sa mi ako najlepší zdroj kvalitnej knihy pre malého človeka detská knižnica Bibiany. V študovni, alebo ako by som príznačnejšie nazvala čítareň Bibiany „prezeracej miestnosti“, je v policiach a na veľkom okrúhlom stole rozložený celý arzenál najkvalitnejšej a najkrajšej detskej literatúry, ktorá vyšla nielen u nás, ale i v zahraničí.

Charakterizovať špecifiká kvalitnej slovenskej detskej knihy sa na základe svojich načítaných a „naprezeraných“ poznatkoch pokúsím v niekoľkých krátkych, ale o to viac podstatných bodoch.

Inšpirácia tradíciou a generačný mix

Ako čitateľ a divák konzervatívny, musím v prvom rade oceniť spôsob, akým slovenskí ilustrátori a knižní grafici ešte stále, a stále úspešne, nadväzujú na tradičné ilustrátorské školy a niektorí sa dokonca inšpirujú ľudovým výtvarným prejavom. Som si istá, že zásluhu na tom má aj fakt, že na Slovensku je ešte stále veľké množstvo aktívnych ilustrátorov staršej generácie (Kállay, Cipár, Kiselová-Siteková, Štanclová a iní). Títo tvoria súčasne so strednou generáciou autorov, ako aj s nastupujúcou novou vlnou mladej generácie. Medzi týmito generáciami autorov podľa môjho videnia prebieha výmena skúseností, novej energie, experimentu a vedomosti, čo je pre kvalitu slovenskej ilustrácie dnešnej doby veľmi prínosné. Podľa B. Brathovej, slovenskej kritičky umenia a detskej knihy, mladá generácia disponuje dostatočným množstvom energie aby došlo ku kvalitatívnemu posunu v ilustrovaní detských kníh. Treba na to však veľa trpezlivosti, zdravého sebavedomia a veľkorysých vydavateľov.

Forma spracovania

Tradicie sa slovenská knižná tvorba drží aj čo sa týka formy spracovania. Napriek tomu, že sa najmä v novom miléniu objavili snahy o tvorbu ilustrácie pomocou počítačovej grafiky, slovenský trh sa javí ako pomerne konzervatívny. To je podľa môjho názoru hlavným dôvodom, prečo naši autori stále uprednostňujú tvorbu voľnou grafikou, najviac preferovanou maľbou, kresbou, perokresbou, kolážou a podobne. Stále teda u nás prevláda kniha s ilustráciami, ktoré odolávajú ataku počítačového spracovania a zachovávajú si v sebe prítomnosť „ľudskej ruky, človečiny“ a možno trochu prirodzenej nedokonalosti. Z počítačovej ilustrácie síce podľa mňa malý čitateľ získa informáciu, ale prichádza o pocitovosť, ktorou ručná ilustrácia býva priam nabitá.

Farebnosť a hravý prístup

Najmä mladí predstavitelia slovenskej detskej knihy a ilustrácie sú charakteristickí svojším experimentom s farbou. Nebojácnosť v tvorbe s farbou sa premietla do niekoľkých vydarených publikácií posledných rokov, z ktorých najvýznamnejším počínom je asi knižka Rozprávky z palety, na ktorej spolupracovalo osem mladých tvorcov. Kniha má osem kapitol, z ktorých každá je ladená do inej farby. Napriek tomu, že každý z ilustrátorov si presadil svojský štýl, kniha nepôsobí chaoticky, ale naopak, veľmi komplexne.

Hravý prístup podľa môjho názoru nie je v slovenskej ilustrácii novým pojmom. Nie je nič lepšie, ako keď z ilustrácie cítiť, že sa s ňou autor hral, že ho bavila, že si knihu zamiloval a vo výsledku sa to patrične odrazilo. Takýto ilustrátor rozumie detskej duši, aj keď si to možno neuvedomuje. Hravá ilustrácia malého človeka bavila, baví a bude baviť.

Svojský humor

Humor je základnou esenciou úspešného medziľudského vzťahu a podľa môjho názoru to platí aj vo vzťahu dieťa-kniha. Nepoznám dieťa, ktoré sa nerado baví a smeje a ak sa k zábavnému textu pridá ešte aj ilustrácia, ktorá nepostráda humor, iróniu a vtip, výsledný produkt sa môže stavať na víťazný stupienok. Mňa osobne veľmi teší, že medzi našimi ilustrátormi a grafikmi máme svojich osvedčených „humoristov“, ktorí nesklamú. Ako malé decko som zbožňovala knihu Opice z našej police, ktorú ilustrovala slovenská ilustrátorka českého pôvodu Božena Plochánová. Nad obsahom a trefnými kresbami tejto knihy sme sa so sestrou dokázali rehotáť celý večer a stále ju považujem za svoju najobľúbenejšiu detskú knihu. Dnes už síce nad detskými knihami neplačem od smiechu, ale za veľmi vydarené kúsky so štedrou dávkou vtipu považujem ilustrácie nádejnej mladej ilustrátorky

Martiny Matlovičovej, ale aj Ľuba Paľa, alebo už tradične Svetozára Mydla. Humor z módy nevychádza a je dobre, že má svoje miesto aj v detskej ilustrácii a knižnej grafike.

Nostalgická atmosféra

Protipólom k humoristickej, niekedy až ironickej tvorbe podaktorých našich autorov je nostalgická atmosféra, ktorá je charakteristickou črtou ilustrácií predstaviteľov ako staršej, tak mladej generácie. Dobre si spomínam, ako magicky na mňa pôsobila kniha Zbojníkova dcéra Ronja zo štetca Jany Kiselovej-Sitekovej, keď som ju na základnej škole objavila v knižnici. Čarovné detaily ilustrácie majú svoju snovú, miestami až temnú atmosféru, čo pôsobivo vplýva na fantáziu malého čitateľa. Podobne by sa dala charakterizovať aj tvorba napríklad Maji Dusíkovej alebo mladej autorky Dany Moravčíkovej.

„Krehké farebné ilustrácie, akoby ponorené do vody či dymu v ich neohraničenej rozplývavosti majú efemérny výraz. Často rozbiehajú kompozíciu, aby ju zas inde potvrdili. (...) Výjavy majú svoj dramatický náboj i svoju prirodzenú inteligenciu.“ [3]

Myslím, že pre malého človeka je dobré môcť si vybrať z rôznych foriem kvalitnej detskej ilustrácie. Každé dieťa, takisto ako autor, vníma svet inak. Má rôzne potreby, nálady, želania. I keď na Slovensku nemáme zatiaľ komplexný výskum, ktorý by mapoval názory detí na knihy, ktoré im podsúvame a vydavatelia sa stále riadia tým, čo sa dobre predáva, teda čo kupujú rodičia a starí rodičia, je dobré vedieť, že kvalitná detská kniha u nás existuje. Dokonca sa môžeme chváliť sľubnou mladou generáciou ilustrátorov a knižných grafikov, ktorých výtvarný prejav sa už teraz vyprofiloval do veľmi slušnej podoby. Vyhliadky do lepšej budúcnosti však závisia najmä od peňazí, vkusu, pochopenia a zmyslu pre umelecké cítenie slovenských vydavateľov.

3.2.2 Súčasní slovenskí ilustrátori kníh pre deti

„Slovenská ilustračná tvorba posledného desaťročia je mozaikou všetkých generácií slovenskej ilustrátorskej školy, ktorá si nepretržite zachováva tradíciu, umeleckú kvalitu, a vysoko vyprofilovanú kreativitu zahrnutú v klasickej, ale aj suverénne experimentálnej ilustrácii.“ [2]

Ak by som mala jedným slovom charakterizovať stav súčasnej ilustrátorskej scény na Slovensku, vybrala by som si pojem rôznorodosť. Hovoríme stále o detskej knižnej ilustrácii, o ktorej sa dá tvrdiť, že je kvalitná. Vďaka širokému generačnému spektru našich autorov

sa na Slovensku v súčasnosti vytvoril vizuálne veľmi rôznorodý, ale príjemný výraz solídnej detskej publikácie.

„(...) kompozičné usporiadanie i jeho zámerné narušenie v zmysle dynamiky obrazu, farebný atak v kontraste s razantným monochrómom, výrazný maliarsky výraz v opozícii k snovej transparentnej poetike, orientácia na detail kontúrujúci znakovej čistote, voľba a kombinácia rôznych techník, komercia i umenie.“ [2]

Pri analýze súčasnej slovenskej ilustrátorskej scény detskej knižnej ilustrácie som si na základe svojej rešerše v kníhkupectvách, knižnice, zborníkov a Revue Bibiany a prieskumu internetu vytvorila, myslím, dostatočne celistvý obraz o aktuálnej situácii. Za súčasných autorov našej ilustračnej tvorby vo svojej práci považujem výtvarníkov aktívnych v poslednom desaťročí, ktorým knihy vychádzajú či už so železnou pravidelnosťou, alebo majú na svojom konte síce len zopár, ale kvalitatívne veľmi hodnotných titulov a sľubnú budúcnosť pred sebou. Ako som už spomínala, na Slovensku pôsobí viacero generácií detských knižných grafikov a ilustrátorov zároveň, preto som si ich zjednodušene rozdelila do dvoch generačných skupín, staršej a mladšej.

3.2.2.1 Staršia generácia ilustrátorov a grafikov

Dušan Kállay (1948) študoval na VŠVU u profesora Hložníka a medzi najlepšimi slovenskými ilustrátormi si vybudoval priestor už dávno. Prvé ocenenie Zlaté jablko získal na Bienále ilustrácií v Bratislave už rok po absolutoriu a dnes má na konte asi dvesto titulov knižnej ilustrácie. Je majstrom všetkých klasických výtvarných prostriedkov, od kresby tušom až po štetec, bravúrne pracuje s farbou.

„Jeho štetec a pero poletujú nad plochou s neveriteľnou ľahkosťou, slobodne a bez zábran ako motýľ nad rozkvitnutou lúkou. A bývame svedkami zázrakov: voda sa mení na víno.“ [2]

Jeho ilustrácie čitateľ vníma všetkými zmyslami. Bohužiaľ, veľa slovenských vydavateľov považuje jeho ilustrácie za príliš náročné a jeho knihy vydajú skôr v zahraničí ako u nás. Osobne si myslím, že na Kállayove ilustrácie musí človek dorásť a dozrieť, aby ich dokázal aspoň sčasti absorbovať. Ako malé decko som od starých rodičov dostala knihu Alica v krajine zázrakov od Carrolla, ilustrovanú bravúrnymi ilustráciami od Kállaya a musím sa priznať, jeho ilustrácie mi naháňali strach a úplne ma „prevalcovali“ svojou hutnosťou,

tajnosťou, čarom a detailnosťou, takže som sa na čítanie ani nedokázala koncentrovať. Dodnes si v nej listujem. Medzi jeho novšie knihy patria napríklad *Rozprávky H. C. Andersena* (2005), *Príbehy od Shakespeara* (2006), alebo aj veľmi úspešný projekt *Rozprávky* (2005), ktoré ilustroval spolu so svojou manželkou, ilustrátorkou Kamilou Štanclovou.

Kállay je držiteľom viacerých významných ocenení, napríklad Ceny Ľudovíta Fullu z roku 1983, ale aj najprestížnejšej medzinárodnej Ceny Hansa Christiana Andersena za roku 1988. Mnohé jeho knihy získali ocenenia Najkrajšej slovenskej (predtým československej) knihy. V súčasnosti okrem ilustrovania vedie aj ateliér voľnej grafiky a ilustrácie na bratislavskej VŠVU.

Obr. 12. Ilustrácie Dušana Kállaya.

Miroslav Cipár (1935) patrí medzi klasikov slovenskej detskej ilustrácie, študoval na VŠVU u viacerých profesorov, vrátane Hložníka. Dodnes je považovaný za jedného z najvýznamnejších, najplodnejších a najkreatívnejších ilustrátorov našej doby. K dnešnému dňu vytvoril asi tristo titulov knižnej ilustrácie. Jeho kresby a maľby sú premyslené a pritom zábavné a bavia čitateľov už takmer 40 rokov. Medzi najnovšie tohto extrémne všestranného autora patrí *Velká kniha hádaniek, rapotaniek...Ahoj, hádanka* z roku 2003 alebo mimoriadne vtipne ilustrovaný titul *Bola Mica u holiča? (a iné vážne otázky)* z roku 2006.

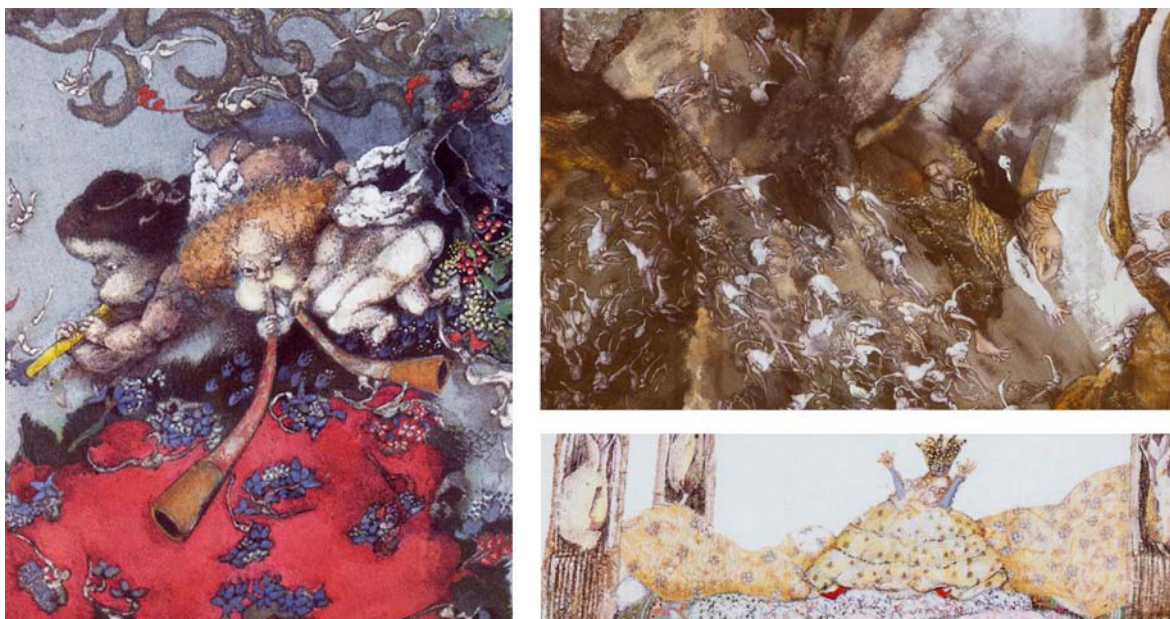
Cipár je držiteľom Ceny Ľudovíta Fullu 1979 a má Rad Ľudovíta Štúra z roku 2001. Bol dvakrát ocenený Zlatou medailou BIB (1973, 1977).

Obr. 13. Ilustrácie Miroslava Cipára.

Jana Kiselová-Siteková (1942) vyštudovala VŠVU v Bratislave pod vedením profesora Hložníka a neskôr Albína Brunovského, čo výrazne ovplyvnilo jej tvorbu. O detskej ilustrácii hovorí, že má byť úprimná a jednoduchá, ale zároveň bohatá, aby ju malí čitatelia prijímali so zvedavými očami a otvoreným srdcom. Je evidentné, že sa svojich slov autorka drží aj pri vytváraní svojich čarovných ilustrácií. Využíva temperové farby, tuše, kombinácie techník aj koláže. Jej ilustrácie nešetria detailom, magickou atmosférou a nevídanou jemnosťou, priam citlivosťou. Ilustrovala knihy množstva zahraničných i domácich autorov, z tých súčasnejších spomeniem Andersenovu *Palculienku* (2001), knihu mladého slovenského autora E. Grocha *Pišťalkar* (2006), ale aj krásnu knižočku *Anjeličku môj strážničku* (2008) od majstra Milana Rúfusa. Kiselová-Siteková získala počas svojej kariéry

ry mnoho ocenení, ako napríklad Zlaté jablko z BIB 1995, Cenu Ľudovíta Fullu 1986 a je zapísaná na Čestnej listine IBBY 1996.

Obr. 14. Ilustrácie Jany Kiselovej-Sitekovej.

Maja Dusíková (1946) je takisto absolventkou bratislavskej VŠVU u prof. Albína Brunovského a prof. Vincenta Hložníka. V roku 1982 emigrovala do Talianska a u nás začala znovu ilustrovať až po revolúcií. Jej ilustrácie majú snovú, nostalgickú, ba priam krehkú atmosféru. Využíva kontrast farieb a techniku akvarelu, ktorá ilustráciu zjemňuje. Jej ilustrácie sú poetické, majú svoju ľahkosť a sú veľmi nevtieravé. Z novšej tvorby tejto autorky uvediem aspoň *Tri Holúbky* (2006) a *Hrnček var!* (2007), ktorý ilustrovala so svojím manželom Stanom Dusíkom. Maja Dusíková dostala v roku 2002 Cenu Ľudovíta Fullu, ale už v predošlých rokoch bola viackrát ocenená v zahraničí, napríklad cenou UNICEF v Ženeve 1998 alebo titulom Najlepšia detská kniha v USA (1999).

Obr. 15. Ilustrácie Maji Dusíkovej.

Svetozár Mydlo (1948) je mnohostranným výtvarníkom so svojráznym prístupom k detskej knižnej ilustrácii. Vyštudoval VŠVU v Bratislave pod vedením profesorov Matejku a Gajdoša. „*Jeho filozofia výtvarnej tvorby sa odvíja od poznania, že diváka treba osloviť skratkou, nápadom, upozornením na neobvyklé súvislosti, či paradoxy života. V pomyselnom dialógu s malým divákom-čitateľom sa uchádza o rovnocenné partnerstvo a neobyčajne sugestívne ho vťahuje do hry výtvarných metafor, ktorá mu umožňuje objaviť veci a vzťahy dovtedy netušené.*“ [2]

Osobne si ilustrácie od Mydla ako z detstva, tak zo súčasnosti vybavujem ako mimoriadne vtipné a humorné. Autor je v mojich očiach zabávač od hlavy až po päty, do svojich kresieb vnáša zmysel pre hru a vtip, nadsázku, pestrosť a svojich malých divákov rozhodne nenudí. Jeho najvýraznejším výrazovým prostriedkom je kresba, ktorú využíva na hru s tvarmi i myšlienkami. V posledných rokoch mali veľký úspech jeho tituly *Ako sme s Ťukťukom ťukťukovali* (2001) od mladého spisovateľa Karpinského, *Strigôňov školský rok* (2007) od J. Balca a *Sovie Múdroslovie* (2007) od B. Droppu.

Bol viackrát ocenený cenou Najkrajšia kniha Slovenska a má Cenu Ľudovíta Fullu 1996.

Obr. 16. Ilustrácie Svetozára Mydla.

Martin Kellenberger (1957) je posledným z autorov, ktorých pomyselne radím medzi staršiu generáciu. Stále patrí medzi najaktívnejších a najpublikovateľnejších autorov slovenskej knižnej ilustrácie pre deti. Má výrazný kresliarsky štýl doplnený kolorovaným

akvarelom, kladie dôraz na detaily a farebnosť. Medzi súčasnú tvorbu autora patrí dielo *Kráľ Matej pod Maníkom* (2002), *Vyhod'ne si z kopýtko!* (2004), *Videl to svet?* (2005) alebo *Rozprávky zo skrine* (2005). Za ilustračnú tvorbu pre deti a mládež získal Cenu Ľudovíta Fullu 2001.

Obr. 17. Ilustrácie Martina Kellenbergera.

3.2.2.2 Mladšia generácia ilustrátorov a grafikov

Miloš Kopták (1969) je pokrokovým ilustrátorom svojej generácie, ktorého spomínam ako prvého z dvoch dôvodov. Prvým je, že patrí medzi dnes najpublikovanejších ilustrátorov na Slovensku a jeho knihy vychádzajú i v zahraničí. Druhým, a podľa môjho názoru, možno podstatnejším pre ilustrátorskú scénu a vývoj na Slovensku, že práve Kopták je zakladateľom Asociácie Ilustrátorov (ASIL) v SR. Táto asociácia združuje a prezentuje (na webe a prostredníctvom anuálne vydávaných brožúr, ktoré potom rozosiela vydavateľstvá) mladých umelcov, pôsobiacich v rámci ilustrácie, ale aj voľne. Títo tvorcovia takto získajú príležitosť zviditeľniť sa aj napriek tomu, že ešte nemajú vydanú knihu (a je mnoho takých, ktorí nemajú).

Ale naspäť k autorovi. Kopták študoval na VŠVU v Bratislave, počas štúdia stážoval vo Francúzsku. Jeho tvorba je charakteristická extrémne sýtou farebnosťou, pracuje so svet-

lom, hĺbkou obrazu. „Všetko je jednoznačné, vizuálne určené, pevné a často tvrdé, hoci paradoxne ide o snahu v detailoch výjav odľahčiť a zjemniť.“ [2]

Jeho ilustrácie nie sú gýčové, i keď podľa mňa pôsobia veľmi „user friendly“. Spomedzi Koptákovej najnovšej tvorby možno spomenúť knihy *Adam a Šišibus* (2001), *Moja prvá galéria* (2005) *Kocúr na kolieskových korčuliach* (2006) alebo *Africké rozprávky* (2006), ktoré vyšli v českom nakladateľstve Brio takisto ako *Grécke mýty* (2008). Jeho knihy boli niekoľkokrát ocenené titulom Najkrajšia kniha Slovenska.

Obr. 18. Ilustrácie Miloša Koptáka.

Ľuboslav Paľo (1968) vyštudoval na VŠVU v Bratislave a za posledné roky sa vyprofiloval na obľúbenú a frekventovane publikovanú ilustrátorskú osobnosť ako doma, tak v zahraničných krajinách.

Od grafickej polohy sa postupne prepracoval k výraznému maliarskemu štýlu, využíva jasnú linku, výraznú farebnosť a kompozíciu určenú figúrami. Jeho ilustrácie majú veľmi ústretový a humorný výraz, čím si s ľahkosťou získajú každého malého čitateľa. Z novšej tvorby autora je vydarená knižka *Tuláčik a Klára* (2001), *Rozprávky a bájky* (2003), *Haló, haló pani Mačka!* (2006), ktorú sám napísal alebo *Zvernice na siedmom poschodí* (2006).

Za tvorbu pre deti a mládež získal Cenu Ľudovíta Fullu 2008.

Obr. 19. Ilustrácie Luboslava Paľa.

Dana Moravčíková (1974) je dôležitou predstaviteľkou mladej generácie ilustračnej tvorby na Slovensku vďaka svojmu nevtieravému, nostalgickému a veľmi jemnému štýlu zobrazovania. Vyštudovala Pedagogickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave.

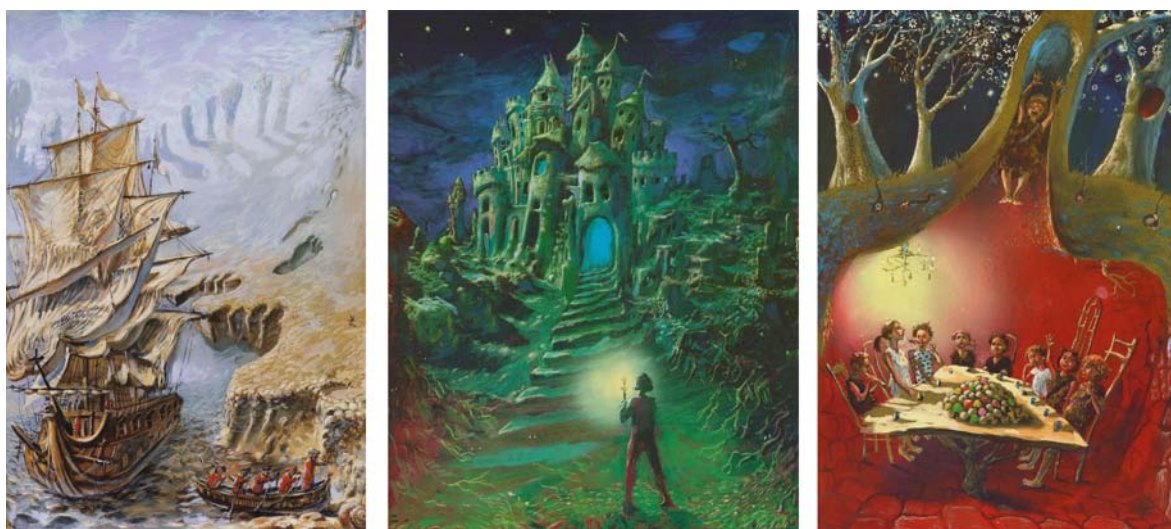
„Jej ilustrácie sú krehké, rozpité v papieri, nemajú presne vymedzenú plochu. Kompozícia zdanlivo nemá presne danú štruktúru. Figúry majú svoju dôstojnú tvár, ich telo sa často vytráca a rozplýva. O to konkrétnejší je však výraz a celý výjav je výsostne založený na atmosfére a nálade príbehu. Ilustrácie sú mimoriadne lyrické, nenápadné a elegantné.“ [2]

Autorka pracuje prevažne s akvarelom a vytvára veľmi inteligentné, nežné ilustrácie. Medzi jej súčasnejšiu tvorbu patria knihy *Náš pes má kuraciu hlavu* (2000), *Ako klobúk stratil hlavu* (2006) alebo najnovšia publikácia *Záhorácke rozprávky* alebo *Proč majú prasce ocásky na vrcúlky* (2008). Moravčíková viackrát získala ocenenie Najkrajšej detskej knihy.

Obr. 20. Ilustrácie Dany Moravčíkovej.

Peter Uchnár (1970) je úspešným slovenským ilustrátorom, ktorý v krátkom čase získal viacero významných ocenení. Študoval na VŠVU v Bratislave. Svoje ilustrácie realizuje pomocou maľby, ktorú má bravúrne zvládnutú, využíva detail, precíznu kompozíciu, hru svetla a tieňa. Podľa môjho názoru, je autorova ilustrácia vyslovene „rozprávková“, čarovná, jemná a zároveň veľmi priebojná. Za knihu *Gulliverove cesty* získal v roku 1998 ceny Ministerstva kultúry SR, Najkrajšia kniha Slovenska a tiež Zlaté jablko BIB 1999. Medzi jeho novšie publikácie patria *Veľká kniha slovenských rozprávok* (2003), ktorá má vysoko kvalitné ilustrátorské spracovanie, *Traja Hrdinovia* (2006) alebo najnovšia kniha *Peter Pan* (2008). Za svoju tvorbu získal v roku 2005 Cenu Ľudovíta Fullu.

Obr. 21. Ilustrácie Petra Uchnára.

Martina Králová-Matlovičová (1975) je výraznou predstaviteľkou mladej generácie slovenských ilustrátorov detskej knihy. Vyštudovala Vysokú školu múzických umení v Bratislave. Vo svojich detských ilustráciách si vybudovala vlastný výtvarný jazyk, ktorým komunikuje s čitateľom-divákom. Osobne sa musím priznať, že je Králová-Matlovičová je mojou vôbec najobľúbenejšou detskou knižnou ilustrátorkou mladej generácie. Jej práca je ľahko rozoznateľná, doslova z nej sála, ako sa autorka pri práci hrá, ako ju to baví a svoje pocity prenáša na maliarske plátno, ktoré neskôr dokombinuje kolážou. Vytvára postavičkám a kreatúram vlastný svet vtipu, humoru a irónie. Miestami mám dokonca pocit, že si z nás, čitateľov a divákov, vyslovene strieľa a pristupuje k nám s istou škodoradosťou. Ilustrácie majú výraznú farebnosť a ako jediná ilustrátorka mladej generácie pravidelne do svojich obrázkov zapracováva typografické prvky, ktoré dielka povyšujú o ďalší kreatívny level. Králová-Matlovičová je vo svojej tvorbe veľmi suverénna a jej

knihy vychádzajú dnes už so železnou pravidelnosťou. Môžem spomenúť napríklad *Všetky moje zvieratá*, *Mojka*, *Jojka*, *komínová striga a baranček Albert* a *Všetky deti sú dobré* (všetky 2001). Ďalšími vynikajúcimi titulmi sú *Mačky vo vreci* (2005), *Denis a jeho sestry* (2007), *Drevený tato* (2007), *Dokonalá Klára* (2008), *Čauko Bengoši* (2009) alebo najnovšiu knižku *Tracyho tiger* (2009), kde sa naplno prejavil autorkin talent a vyhraný štýl a získala za ňu cenu Zlaté jablko. Jej knihy boli viackrát ocenené cenou Najkrajšia kniha Slovenska.

Obr. 22. Ilustrácie Martiny Kráľovej-Matlovičovej.

Ďuro Balogh (1975) je mladý ilustrátor, venuje sa však aj komiksu a grafickému designu. Vyštudoval VŠVU v Bratislave pod vedením profesora Longauera. Jeho štýl je medzi slovenskými ilustrátormi veľmi osobitý najmä preto, že čitateľovi-divákovi je na prvý pohľad jasné, že sa jedná o počítačovú ilustráciu. Balogh si za posledné roky na scéne detskej knižnej ilustrácie vybudoval svoje pevné miesto a jeho knihy vychádzajú už pravidelne. Autorove obrázky sú charakteristické svojim optimistickým vzhľadom, pokrokovosťou, ústretovosťou, humorným prístupom a nadsázkou. Farbou ohraničuje plochu, chápe kompozíciu a zámerne predimenzováva postavy figúr, čím dosahuje určitú mieru komickosti. Obrázky dieťaťu nepodliezajú svojou ľúbivosťou, naopak si myslím, že jazyk komunikácie medzi Baloghovou ilustráciou a dieťaťom je jasný, čistý a veselý.

Medzi jeho tvorbu môžeme zaradiť viaceré knižky autorky Gabriely Futovej ako napríklad *Hľadám lepšiu mamu* (2001), *Ako čarovná fľaška zachránila Vianoce* (2002) a *Lepší otec v hrsti ako kamoš na streche* (2005). Medzi jeho najnovšie počiny patrí kniha z edície Pre deti denníka SME, ktorú spracovávalo viacero mladých ilustrátorských talentov, klasika *Pipi dlhá pančucha* (2008). Musím podotknúť, že tento Baloghov titul je mimoriadne vydarený a jeho „veselý“ prístup a humor k Pipi náramne zapasoval, ilustrácia a text sa vyda-

rene doplňajú, kniha pôsobí hravo a priam láka malého čitateľa, aby ju otvoril a prečítal jedným dychom.

Obr. 23. Ilustrácie Ďura Balogha.

Zuzana Bočkayová-Bruncková (1980) patrí medzi najmladšiu krv slovenskej ilustrátorskej scény. Je jednou z prvých autorov, ktorí úspešne reprezentujú združenie ASIL. Vzdelanie získala na VŠVU v Bratislave a na Akadémii výtvarných umení v Prahe. Cenou Slovenskej národnej knižnice bola ocenená už počas štúdia na vysokej škole, čo nepochybne svedčí o jej talente. Jej ilustrácie medzi mladou generáciou bez pochyby vynikajú. Využíva maľbu, ktorou bravúrne vyťahuje kontúry postavičiek do priestoru, zhmotňuje ich a zapĺňa celú plochu. Jej maľby sú také výrazné a hutné, že ja by som sa ich určite v detstve bála. Dnes len ostávam civieť s úžasom a padnutou sánkou. Charakter a povaha postavy, ktorú maľuje je z diela vyslovene cítiť. Za posledné roky autorka vytvorila niekoľko veľmi pôsobivých ilustračných diel, napríklad *Moje najmilšie rozprávky* (2006) od klasika Pavla Dobšinského, *O neviditeľnom Tomášovi* (2006) od J. C. Hronského. Mimochodom, myslím si, že autorkine ilustrácie dýchajú tradíciou, originalitou a ľudovosťou, preto sa náramne výstižne doplňajú texty takých rozprávkarov akými boli práve Dobšinský a Hronský. Ešte novšími a ešte krajšími, ak sa to dá, titulmi sú *Byť dráčikom je úžasné!* (2007) a *Rozprávky* (2008), ktoré spísali bratia Grimmovci. Autorka okrem Ceny Ministerstva kultúry SR získala viackrát aj ocenenie Najkrajšia kniha Slovenska.

Obr. 24. Ilustrácie Zuzany Bočkayovej-Brunckovej.

Tomáš Klepoch (1981) je mladý autor, ktorý sa venuje maľbe, grafike a ilustrácií. Študoval na VŠVU v Bratislave vizuálnu komunikáciu. Patrí k ilustrátorom združeným okolo skupiny ASIL. Uznanie slovenských kritikov umenia a detskej ilustrácie si vyslúžil titulom *Kde pavúky tkajú cukrovú vatú* (2008).

„V kontexte ilustračnej tvorby roku 2008 ju považujem za najprogressívnejšiu vo vizuálnom umení. Živá farebnosť, kompozičné členenie strany, štylizácia figúr, hravý humor a maliarske gesto sa snúbia v jednom kontexte geometricky vyšpekulovanom a dynamicky podporenom.“ [8]

Klepochove ilustrácie v tejto knihe sú svieže, vtipné a čisté. Sľubne však vyzerali už aj jeho predošlé projekty autorskej knihy *Geteria* (2006 s Matúšom Maťátkom) alebo *Suterén* (2006). Mladý autor je na perspektívnej ceste vdýchnuť slovenskej ilustrácii nový vietor a svieži experiment najmladšej generácie.

Obr. 25. Ilustrácie Tomáša Klepocha.

Kata Slaninková (1975) je veľmi špecificky vyhranenou autorkou mladšej generácie ilustrátorov. Vyštudovala VŠVU v Bratislave a Vysokú školu uměleckoprůmyslovou v Prahe. Veľmi ma zaujala jej práca *Na brehu oceánu* (2006), v ktorej sa jej tvorba s ľahkosťou diferencuje od práce ostatných slovenských ilustrátorov svojou precíznosťou, jemnosťou, priam nostalgickou nežnosťou. Autorka využíva tenkú linku a svojskú formu pointilizmu, k práci evidentne pristupuje s citom. Využíva len odtiene šedi. Medzi jej najvýznamnejšie projekty patrí kniha *Rozprávky z palety*, na ktorej v roku 2008 spolupracovalo 8 mladých, talentovaných, slovenských ilustrátorov.

Obr. 26. Ilustrácie Katy Slaninkovej.

Katarína Ilkovičová (1982) je autorkou, ktorá má už v relatívne ranom veku medzinárodne skúsenosti. Študovala na univerzite v St. Etienne vo Francúzsku a diplom získala na Akadémii sztuk pieknych v Krakowe v ateliéri grafiky. Dnes sa venuje ilustráciám a grafickému designu. Ilkovičovej tvorba sa vyznačuje maliarskym štýlom s istou dávkou naivnej detskej ruky. Ilustrácie pôsobia trochu detsky, ale veľmi príjemne a humorne. Využíva syté farby a dobre pracuje s kompozíciou. Podľa môjho názoru, sú autorkine maľby veľmi „user friendly“, vychádzajú v ústrety detskému čitateľovi, pôsobia hravo a dobre s dieťaťom komunikujú. Výrazným dielom je kniha *Neplechy školničky Agneše* (2007), ale aj *Alenka v krajine oblakov* (2008), *Keď sa pes smeje* (2008) a *Babka na rebríku* (2009).

Obr. 27. Ilustrácie Kataríny Ilkovičovej.

Martina Rozinajová (1984) je benjamínkom medzi slovenskými grafikmi a ilustrátormi. Po štúdiu na SPŠ grafickej v Bratislave študovala na Súkromnej umeleckej škole tiež v Bratislave propagačnú grafiku. Od roku 2005 je študentkou ateliéru vizuálnej komunikácie u doc. Pavla Chomu na bratislavskej VŠVU. Okrem iného je členkou organizácie ASIL, pripravuje workshopy pre deti a dospelých a podieľa sa na organizovaní projektu Design na kolesách. Rozinajová je svojím založením grafická designérka, čo sa odráža aj na jej prístupe k výtvarnému spracovaniu publikácií. Spolupracovala už s viacerými slovenskými nakladateľstvami, napríklad Perfekt, Baum, alebo Modré na bielom. Vo väčšine prípadov sa však podujíma na grafickú úpravu knihy, kde jej pod rukami vznikajú veľmi svieže, novátorské publikácie, ktorých vizuálu nechýba nadsázka a humor a je z nich priam cítiť chuť experimentovať. Uvediem napríklad *Moje najmilšie rozprávky* (2006) rozprávkara Pavla Dobšinského, *Bol raz jeden kameň* (2006) alebo *Rozprávkar a rozprávnička* (2006). Jedinou knihou, ktorú Rozinajová aj celú ilustrovala je publikácia pre malé deti s názvom *Ako sa Ema prestala báť* (2007), ktorá vyšla bilingválne (druhým jazykom je francúzština) vo vydavateľstve Modré na bielom. Osobne si myslím, že autorkina tvorba je veľmi príjemná svojím novátorstvom a bude zaujímavé sledovať, ako sa bude ďalej vyvíjať a, samozrejme, ako na ňu budú reagovať detskí čitatelia a ich rodičia.

Obr. 28. Ilustrácie Martiny Rozinajovej.

Juraj Martiška (1969) je posledným zo slovenských detských ilustrátorov, ktorých spomeniem. Vyštudoval VŠVU v Bratislave pod vedením prof. Hološku a prof. Bergera. Dnes

sa venuje maľbe, komiksu a detskej ilustrácii. Jeho obrázky sú charakteristické svojou jemnosťou, ba priam až nežnosťou a pôsobia trochu nostalgicky. Martiška využíva jemnú linku kombinovanú s akvarelom a vytvára rozpíjivé, elegantné ilustrácie, ktoré pôsobia priam rozprávково čarovne. Mnoho jeho ilustrácií našlo útočisko v kresťansky zameraných vydavateľstvách, ako napríklad Serafin. Spomedzi jeho súčasnejších diel uvediem *Kľúčik od trinástej komnaty* (2007), za rok 2008 sú to aj *Braček jelenček*, *Aj jed môže liečiť*, *Malý tučniak*, *Mám problém* alebo *Šimonove sandále*. Autor výrazne prispel aj do edície denníka SME Pre deti, kde ilustroval dva tituly z celkových osem, a to *Pinocchiove dobrodružstvá* a *Rozprávky* od H. C. Andersena.

Obr. 29. Ilustrácie Juraja Martišku.

3.2.3 Smerovanie detskej knihy (nielen) na Slovensku

„Investícia do detí je investíciou do budúcnosti.“

Ernest Kocsis, slovenský umelecký kritik

3.2.3.1 *Quo vadis detská kniha?*

Na otázku kam smeruje slovenská detská kniha bolo najmä v porevolučných rokoch takmer nemožné nájsť jednoznačnú odpoveď. V 90. rokoch videlo mnoho vydavateľov v oblasti publikovania detskej literatúry „easy money“ ako sa hovorí, teda rýchlu cestu za peniazmi. A priznajme si otvorene, sú to v prvom rade vydavatelia, ktorí určujú smerovanie literatúry pre malého človeka. Názorom najdôležitejšieho článku tohto knižného reťazca, teda názorom detského čitateľa, sa kompetentní príliš nezaoberajú. Na Slovensku podnes deň neexistuje jediný komplexný výskum, ktorý by mapoval čo si vlastne majú čitatelia a diváci myslia o knihách a leporelách, ktoré sú im predkladané. Ak sa niekto detí na ich názor pýta, tak sú to niektorí kritici alebo študenti, ktorí potom svoje poznatky uplatnia vo svojich prácach, ale ďalej nedosiahnu. Predsa len, vyhliadky do lepšej budúcnosti vizuálu našej detskej knihy závisia v prvom rade od peňazí, a ako som už skôr spomínala, vždy je lacnejšie prebrať zahraničný text spolu s gýčovou ilustráciou, ako zaplatiť slovenského ilustrátora a typografa. Až po peniazoch nasleduje vkus, pochopenie a zmysel pre estetické, umelecky hodnotné práce, ktoré formujú detskú dušu a psychiku správnym smerom. Kedysi sa týmito hodnotami vo vydavateľstvách zaoberali ľudia z oboru-teda výtvarní redaktori. Žiaľ pre dnešného vydavateľa-podnikateľa je výtvarný redaktor len ďalším výdavkom (a sme zasa pri peniazoch), preto sa radšej spolieha na vlastné umelecké cítenie, ktoré v mnohých prípadoch nie je ani zďaleka dostačujúce.

3.2.3.2 *Nová vlna a ASIL*

Nechcem však rozhodne pôsobiť ako pesimista, ktorý pochováva slovenskú knižnú grafiku a ilustráciu zaživa. Ba naopak, za posledných desať rokov ušla slovenská detská kniha z vizuálnej stránky kus cesty a dopracovala sa do veľmi slušnej podoby. Vyrástla nová generácia ilustrátorov a grafikov, ktorí do plachiet detskej publikácie vnášajú nový, experimentálny vietor.

Objavili sa vydavatelia, ktorí vytvárajú priestor jednak mladým tvorcom, ale aj kvalitnej, prípadne dokonca alternatívnej detskej knihe. Medzi takéto nakladateľstvá patrí napríklad Modré na bielom, prislúchajúce k združeniu ASIL.

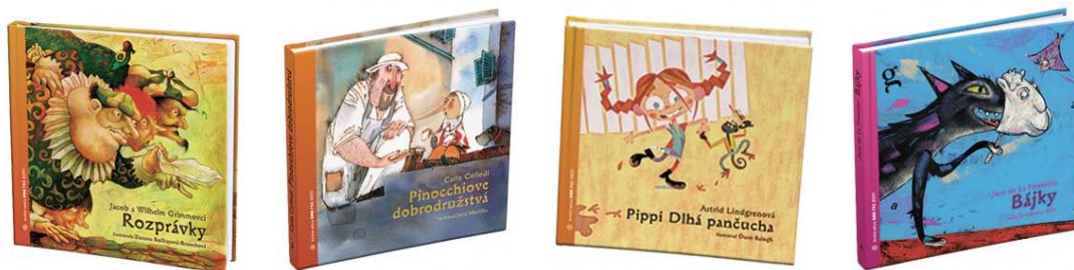

Obr. 30. Logo Asociácie ilustrátorov.

ASIL je ďalším pozitívom, ktoré môžeme smelo priradiť k hlavným pilierom svetlej budúcnosti detskej knihy. Na Slovensku totiž dlho chýbal priestor, kde by sa mohli prezentovať mladí autori bez publikovanej knihy. Asociácia ilustrátorov Slovenska založená ilustrátorom Milošom Koptákom tento priestor vyplnila. Na svojom webe www.asil.sk a v každoročne vydávaných brožúrach prezentuje mladých výtvarníkov, ktorí takto majú možnosť dať vedieť nielen o sebe, ale hlavne o svojej tvorbe. Brožúry sú dokonca rozosielené knižným vydavateľom, takže ak by niektorý z nich hľadal novú krv medzi grafikmi a ilustrátormi, ľahko sa zorientuje medzi tvorby chtivými autormi.

3.2.3.3 Detská literatúra a periodiká

Ďalším novodobým fenoménom je, že mienkotvorné denníky začínajú podporovať detskú literatúru. U nás je v tomto jave priekopníkom denník SME, ktorý v roku 2008 vydal edíciu Pre deti. Tá obsahovala osem detských kníh ilustrovaných slovenskými ilustrátormi. Všetky tieto knihy dnes už môžeme zaradiť medzi klasiky literatúry pre malého človeka (Gulliverove cesty, Andersenove rozprávky, Pinocchio, Pipi a podobne).

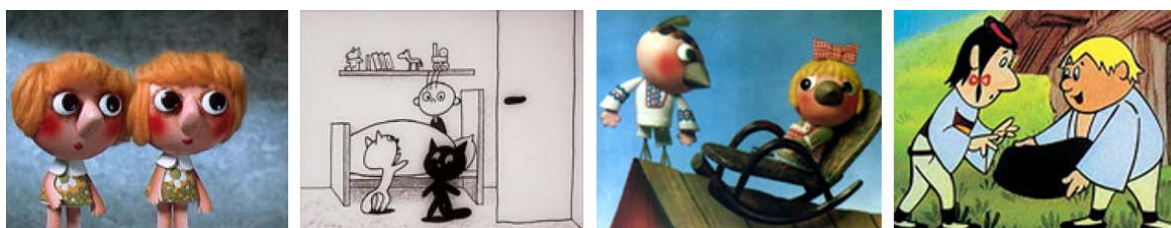

Obr. 31. Ukážky knižiek z edície SME pre deti. Ilustrácie a grafika sú dielom slovenských tvorcov.

Edícia bola veľmi vydareným osviežením ako denníka, tak našej literárnej scény. Na výbere ilustrátorov si v redakcii novín zrejme dali záležať, pretože každá jedna z knižiek je vhodne doplnená ilustráciami, ktoré publikáciu vystihujú. Do budúcnosti by podľa obľúbeného detského spisovateľa Ľubomíra Feldeka bolo zaujímavé vytvoriť do novín, alebo aj iných periodík, prílohu venovanú kvalitnému čítaniu a ilustráciám pre deti. Je však otázne, či sa vydavateľ niektorého slovenského periodika podujme zrealizovať takýto nápad.

3.2.3.4 Animovaný film a BAB

Upútať pozornosť dieťaťa v dnešnej hektickej dobe a v ďalších, nie menej hektických, rokoch, však bude pre knižné médium stále náročnejšie. Musíme si otvorene priznať, že detskej knihe v posledných rokoch pribudlo nemálo konkurencie. Dieťa má k dispozícii počítačové hry, playstation, nespočetné množstvo televíznych programov pre malých divákov a v neposlednom rade internet so všetkými nevyčísliteľnými možnosťami, ktoré ponúka. Mne osobne je veľmi smutno za animovaným filmom pre deti z československej produkcie, na ktorých vyrástlo hneď niekoľko generácií minulého režimu i neskôr v 90. rokoch. Vtedy pre nás, nedočkavých detských divákov tvorili československí autori takých mien ako Trnka, Born, Popovič, Kubal, Cipár i Fulla. Ich kresby a maľby sme si mohli jednoducho listovať v knihách, ale aj pozrieť v televízii a toto prepojenie ilustrácie a animovaného filmu jednoznačne malo niečo do seba.

Obr. 32. Ukážky z animovanej tvorby pre deti vytvorenej na základe knižnej predlohy. Zľava: *Danka a Janka*, *Puf a Muf*, *Čin Čin* a *Pásli ovce valasi*.

Animácia a ilustrácia sú ešte stále veľmi úzko prepojené žánre, dokážu pôsobiť v masovom meradle, majú spoločnú výtvarnú zložku, obsah oboch je motivovaný literárnym obsahom (scenár, text). Možnosti animovaného filmu sú, podľa Michala Tokára, ktorý sa ilustráciou na Slovensku zaoberá už niekoľko dlhých rokov, viac intenzívne ako u ilustrácie. Kreslený

film totiž na dieťa pôsobí pomocou všetkých tvorivých zložiek, teda obrazu, zvuku i pohybu. Ilustrácie, na druhej strane, majú trvácnejší efekt a nie sú obmedzené časovým limitom filmu. Umelec dáva animovaným ilustráciám postavičkám ešte reálnejšiu podobu, ba priam dušu, oživuje ich charakter a vlastnosti. Pre mňa osobne ako dieťa, bolo nesmiernym zážitkom vidieť na obrazovke v mnohých československých večerníckových seriáloch ožiť moje obľúbené postavičky z knižiek. Myslím, že aj toto je možná cesta, ako zatraktívniť deťom našu pôvodnú detskú literatúru a kvalitnú ilustráciu. Na Slovensku je však náročné nájsť peniaze na krásnu detskú knihu. Na pôvodný animovaný film, ktorý by rozhýbal niektorú z našich kvalitných detských publikácií si asi ešte počkáme. I keď nepochybne treba vyzdvihnúť jedinečný svetový event, akým je Bienále animácie Bratislava poriadané Medzinárodným domom umenia Bibiana. Na jeseň roku 2010 sa uskutoční už 10. ročník tohto podujatia a ešte stále si udržiava štatút jediného festivalu animovaného filmu pre deti na svete. BAB tak môžeme s hrdosťou označiť sa veľký úspech malej krajiny.

3.2.3.5 Dožije sa kniha zajtrajšieho rána?

Samozrejme, vždy sa budú vynárať hlasy, ktoré budú kvalitnej detskej knihe prorokovať zánik. Osobne si však myslím, že nové tisícročie so sebou prinesie okrem ďalšieho technologického pokroku, ktorý čítanie a knihu nevyradí, ale umocní jej postavenie, aj väčšiu duchovnosť a návrat k tradíciám. Podľa Blanky Stehlíkovej, poprednej českej kritičky, ktorá sa detskou ilustráciou zaoberá dlhé roky, si kniha svoje postavenie obháji, pretože ľudia odjakživa vyhľadávajú známe a tradičné elementy. Prežilo divadlo vynález kina? Prežilo, dokonca sa teší stále väčšej obľube. Prežilo kino televíziu? Samozrejme, a vďaka novým technológiám chytá druhý dych. Koncerty trvajú aj s vynálezom rôznych audio nosičov. Na pivo a na kávu chodíme, i keď nám stačí zapnúť skype. Navyše, kniha má v tejto kategórii výsostné postavenie. Svet knihy je totiž intímny a nikdy nepotreboval, ani nepotrebuje žiadneho prostredníka. Najdôležitejším nosičom knihy je totiž papier-voňavý suchotavý kartón, ktorý zachováva farebnosť ilustrácií, ľahkosť písma a čistotu prázdnej strany. Dá sa toto v budúcnosti niečím nahradiť?

4 SLOVENSKÉ DETSKÉ VYDAVATEĽSTVÁ A ORGANIZÁCIE PODPORUJÚCE DETSKÚ KNIHU

„Preto za prvoradého pôvodcu nekvality v detskej knihe považujem neprofesionálny prístup vydavateľskej sféry, ľudí, ktorí by tým odborníkov mali koordinovať a inšpirovať k výkonom. Sú to zvyčajne samotní vydavatelia, ktorí sa neobklopiu potrebnými odborníkmi, pretože si možno neuvedomujú aká dôležitá je vizuálna zložka knihy. V takom náročnom celku akým je kniha detská sa takéto amatérizmus prejaví veľmi zreteľne.“ [6]

Ak sa chceme dôsledne zaoberať problematikou detskej knižnej kultúry, neprichádza do úvahy, aby sme vynechali vydavateľstvá. Nakladatelia sú totiž elementárnym článkom v knižnom reťazci. Sú to práve oni, kto robí najkľúčovejšie rozhodnutia. Oni rozhodujú o tom akú knihu budú rodičia kupovať svojim deťom pri najbližšej návšteve kníhkupectva a závisí naozaj len od úsudku a svedomia vydavateľa, či sa rozhodne uprednostniť publikáciu, ktorá sa rýchlo a bez straty predá. Alebo vyberie knihu od autorov, ktorých tvorba je na vysokej umeleckej úrovni a kniha usmerní vzťah dieťaťa k umeniu.

4.1 Vydavateľstvá pre deti a mládež na Slovensku

Po roku 1989 sa v Československu udiali zásadné spoločenské zmeny, ktoré nasledovný vývoj detskej knižnej kultúry v našich krajinách ovplyvnili do nepredstaviteľnej miery. Pomery v oblasti knižnej kultúry zameranej na detského čitateľa sa po prevrate otočili o 180 stupňov a zdalo sa, že teória výchovy dieťaťa k umeniu prostredníctvom krásnej knihy zapadla do minulosti spolu s režimom.

4.1.1 Fenomén Mladé Letá

Pred revolúciou na Slovensku existovalo jedno jediné, štátom kontrolované (pretože socialistom nesmierne záležalo na výchove detí a mládeže k socialistickému duchu a vlasti), monopolné vydavateľstvo tvorby pre malých a mladých čitateľov pod názvom Mladé letá. Štát túto inštitúciu štedro dotoval, ale reguloval jej publikačnú činnosť. Napriek tomu však výtvarná kvalita detských kníh tohto vydavateľstva vo väčšine prípadov presahovala dnešný štandard. Z môjho uhlu pohľadu sa tak dialo najmä preto, že väčšina našich výtvarných, ale aj literárnych umelcov mala počas vlády komunistického režimu problém presadiť sa

prostredníctvom vlastnej umeleckej tvorby. V oblasti detskej knižnej ilustrácie bolo relatívne voľné a bezpečné prostredie, do ktorého komunistickí pohlavári veľmi nezasahovali.

Obr. 33. Ilustrácie z kníh vydaných v Mladých letách pred rokom 1989.

Svoje teritórium si dokázali ubrániť aj pedagógovia ateliéru voľnej grafiky a ilustrácie na VŠVU v Bratislave. Prof. Vincent Hložník, ktorý na škole pôsobil od jej počiatku až do roku 1972, kedy musel odstúpiť práve kvôli režimu. Bol nahradený prof. Albínom Brunovským, ktorý na škole pôsobil až do roku 1990 a podarilo sa mu udržať jej kvalitatívny štandard po celý čas svojho pôsobenia. Škola vychovala mnoho knižných ilustrátorov, ktorí potom pracovali pre Mladé letá, či už ako externí ilustrátori, alebo priamo ako výtvarní redaktori (vydavateľstvo zamestnávalo viacerých), ako napríklad Svetozár Mydlo a iní.

Práve výtvarní redaktori zohrávali veľmi dôležitú úlohu pri rozhodovaní o podobe vizuálu detskej publikácie. Na základe predložených textov posudzovali, kto z umelcov sa podujme knihu ilustrovať a ďalej vizuálne spracovávať. V niektorých prípadoch takýmto štýlom vznikli vydarené tandemy spisovateľ-ilustrátor, ktorých diela si v pamäti uchováva mnoho generácií našich čitateľov-divákov, napríklad Dobšinský-Fulla, Andersen-Hložník alebo Feldek-Brunovský.

Mladé letá už v prvých rokoch svojej existencie vydávali zhruba 50 titulov pre deti a mládež ročne. Ilustrácie sa vtedy nepreberali zo zahraničných publikácií v takej miere ako dnes, čo znamenalo, že naši výtvarníci sa pravidelne presadzovali v detskej knihe. Spolu s kvalitnou absolventskou základňou VŠVU sa tak vytvorilo vhodné prostredie pre vznik silnej ilustrátorskej základne na Slovensku. Existencia kvalitnej generácie tvorcov detskej knihy, ale aj vydavateľstva, ktoré má finančné prostriedky na to, aby investovalo do publikácií na úrovni a zamestnáva ľudí, ktorí takéto knihy dokážu rozoznať od braku, kráča ruka v ruke s pozdvihnutím úrovne knižnej kultúry pre malého človeka.

Obr. 34. Tituly, ktoré vyšli v ML v poslednom období.

4.1.1.1 Mladé letá dnes

Po roku 1989 sa v nakladateľstve Mladých liet udialo niekoľko zásadných zmien. V prvom rade, hneď rok po revolúcii boli ML sprivatizované, zaradili sa pod publikačný dom Slovenského pedagogického nakladateľstva-Mladé letá a začal sa tvrdý boj súkromného podnikania. V praxi sa to odráža tak, že na každú knihu, ktorú vydavateľ publikuje, si musí zarobiť. V opačnom prípade začne čoskoro čeliť značným existenčným problémom. Z tohto dôvodu vydávajú SPN-Mladé letá najmä učebnicovú literatúru a ak sa rozhodnú vydať titul pôvodnej tvorby s farebnými ilustráciami, žiadajú o dotáciu Ministerstva kultúry (v roku 2004 to napríklad bolo 5 kníh). Veľkú väčšinu svojich publikácií pre deti a mládež preberajú zo zahraničia aj s ilustráciami, ktoré, povedzme si úprimne, nie vždy vynikajú kvalitou spracovania, naopak skôr podliezajú čitateľovi svojou ľúbivosťou. Dr. Alena Hosková sa však bráni tvrdením, že vydavateľstvo v posledných rokoch opakovane vyskúšalo „experiment na čitateľovi-divákovi“, keď sa pokúsilo o vybočenie z radu bežného vizuálneho spracovania knihy. Ďalej konštatuje, že vkus konzumenta sa v poslednom ob-

dobí skazil a potrvá dlho, než sa našinci nasýtia gýčového spracovania detskej knihy a budú žiadať náročnejšie a kvalitnejšie umelecké spracovanie.

„V Mladých letách sa snažíme udržiavať dobrý štandard čo sa týka kvality a vizuálnej stránky kníh a snažíme sa, aby sa naše knižky v prvom rade páčili deťom, ktorým sú určené, lebo vôbec neplatí úmera, že knihy, ktoré ocení literárna kritika a my sme na ne pyšní, ocenia rovnako aj tí, ktorí ich kupujú. Taká je realita.“ [9]

4.1.2 Nakladateľstvá publikujúce literatúru pre deti a mládež po roku 1989

Po revolúcií sa u nás vyrojilo množstvo súkromných firiem, ktoré za vidinou vyššieho zárobku chrlili ľúbivé zahraničné tituly. Tie sa síce dobre predávali, ale čo sa týka výchovy dieťaťa ku krásnu a umeniu, narobili viac škody ako osohu. Bohužiaľ to, čo posúva vývoj knižnej kultúry dopredu, sú práve vynikajúce edičné počiny domácich vydavateľstiev. V deväťdesiatych rokoch sa detská knižná kultúra u nás ocitla v hlbokkej kríze, čo niektorí kritici odôvodňujú tým, že človek v dnešnej dobe uprednostňuje informácie a zábavu pred umením. Osobne si však myslím, že najmä za posledných desať rokov sa našim vydavateľstvám podarilo vyprodukovať nemálo výborných titulov detskej literatúry. Navyše, objavili sa nakladateľstvá, ktorých primárnym zámerom je kvalitný produkt-teda detská kniha na vysokej výtvarnej úrovni. Ak sa človek ponorí do zoznamu titulov ocenených cenou Najkrajšia kniha Slovenska, prípadne do kritik Barbary Brathovej v magazíne Revue Bibiany, musí sa jeho názor na vizuálnu stránku slovenskej detskej knihy jednoznačne nakloniť na pozitívnu stranu. Kvalitná slovenská detská kniha existuje, máme sa čím chváliť.

4.1.2.1 Artforum

Artforum je malé slovenské vydavateľstvo, ktoré v roku 2009 oslávilo 20 rokov od svojho založenia. Na začiatku stála skupina nadšencov pre dobrú vec, teda kvalitnú literatúru i hudbu. Ich sen o kníhkupectve sa premenil na realitu, ba čo viac, dnes nájdeme Artforum v každom väčšom slovenskom meste. Ľudia v Artfore si dávajú nesmierne záležať na tom, čo vydajú, pretože ich prvoradým kritériom je kvalita textu i vizuálu. Kníhkupectvo Artforum ponúka vyše tisíc titulov detskej literatúry a je evidentné, že dodržiava určitý vizuálny štandard, i keď pri niektorých publikáciách sa to darí viac, pri niektorých menej. Na druhej strane vydavateľstvo Artforum doposiaľ nevydalo mnoho publikácií pre detského čitateľa.

Napriek tomu považujem za zásadné nakladateľstvo spomenúť, kvôli nasledovným titulom. *Haló, haló, pani Mačka!* so skvelými humornými ilustráciami Ľuba Paľa, za ktoré v roku 2005 získal Zlaté jablko BIB. A *Tracyho tiger* (William Saroyan) z ilustráciami Martiny Kráľovej-Matlovičovej, z ktorých až naskakuje husia koža. Autorka má Zlaté jablko z BIB 2009.

Obr. 35. Knižky pre deti, ktoré vydalo Artforum.

4.1.2.2 Baum

Ako hovorí sama zakladateľka a majiteľka Baumu kunsthistorička Jana Bodnárová, vydavateľstvo vzniklo v roku 1999 s romantickým úmyslom vydávať nekomerčnú literatúru. Nemá ďalších zamestnancov a funguje prostredníctvom dotácií a príspevkov. V takýchto podmienkach uzerá svetlo sveta mnoho titulov našej pôvodnej kvalitnej literatúry. Bodnárovej sa však počas existencie vydavateľstva podarilo vydať niekoľko detských kníh, ktoré stoja za povšimnutie, napríklad *Dievčatko z veže*, *Barborkino kino*, alebo najnovšie *Strom, ktorý bol na ceste*. Mnoho titulov z Baumu je vydávaných bilingválne, čím knihy pre deti nadobúdajú ďalší, vzdelávací, rozmer.

4.1.2.3 Buvik

„Do spoločenstva vydavateľov sme vstupovali s altruistickými ambíciami, vziať pod svoje ochranné krídla najmenšie deti a vydávať pre ne krásne, ale zároveň cenovo dostupné knihy. V tomto duchu sme začali sprístupňovať zlatý fond literatúry, zahŕňať deti poéziou Ľudmily Podjavorinskej, Márie Rázusovej-Martákovej, Milana Rúfusa, Tomáša Janovica, preferovali sme autorskú rozprávku v dielach Kristy Bendovej, Daniela Heviera, Jána Uličianskeho, Karla Čapka, Nataše Tanskej, ale vydali sme aj zopár „rodinných kníh“

s adresným výberom ľudovej slovesnosti (*Poslali ma naši k vašim, Spievanky a hádanky, Zlatá hrkálka, Ženilo sa motovidlo a iné*).“ [10]

Obr. 36. Knižky, ktoré vydalo vydavateľstvo Buvik (nové i reedície).

Nakladateľstvo Buvik vzniklo v roku 1991. Jeho predstavitelia si dávajú mimoriadne záležať na kvalite literatúry pre deti, či už z obsahovej alebo vizuálnej stránky. Tituly z dielne Buviku sa pravidelne objavujú medzi výberom Najkrajších kníh Slovenska. Spomeniem aspoň Andersenove *Rozprávky*, ktoré v roku 2005 ilustrovali Dušan Kállay a Kamila Štanclová, alebo knižku Milana Rúfusa *Anjeličku môj strážničku* (2008) s ilustráciami Kamily Kiselovej-Sitekovej.

4.1.2.4 Ikar

Ikar je typický mainstreamový vydavateľský dom bez špecializácie na určitú skupinu čitateľov a konzumentov. Bol založený v roku 1990 a počas dvadsiatich rokov svojej existencie sa z malej firmy stal najväčší vydavateľ na Slovensku. Na svojej webovej stránke tvrdí, že je „vydavateľstvom pre celú rodinu“. Pri prezeraní titulov z produkcie Ikaru človek rýchlo pochopí, že sa jedná o nakladateľstvo, ktorému je finančná istota firmy prednejšia ako kvalita portfólia vydaných kníh. Medzi najväčšie hity detskej literatúry z dielne Ikaru môžeme zaradiť sériu Harry Potter, ktorá síce deti pritiahla aspoň na chvíľu späť ku knihám, ale jej vizuálna stránka prakticky neexistuje. Lepším počínom možno nazvať knihu *Rozprávky o Mladuškovi*, ktoré Ikar vydal v roku 2005 a ilustrácie pochádzajú z dielne ilustrátora Petra Cpina.

4.1.2.5 *Modré na bielom*

Projekt ešte stále malého vydavateľstva *Modré na bielom* je mi obzvlášť milý. *Modré na bielom* vzniklo pri združení ASIL, ktoré združuje mladých slovenských ilustrátorov. Väčšina z nich ešte len začína a nemôžu sa pochváliť publikovanou knihou. Preto zriaďovateľ projektu ASIL prišiel s nápadom založiť *Modré na bielom* a vytvoriť tak prudko nekomerčný vydavateľský dom. Hlavnou náplňou nakladateľstva je vytvoriť priestor pre už spomínaných mladých a talentovaných výtvarníkov. Zároveň je však na prvé miesto kladená vizuálna úroveň detskej knihy a netradičnosť realizácie daného titulu. Projekt je zatiaľ stále v začiatkoch, ale kladie si veľmi vysoké ciele-jednak knihy vydáva bilingválne, najmä pre deti Slovákov žijúcich v zahraničí. Okrem toho sa snaží hľadať alternatívne cesty ilustrácie a grafického designu v detskej knihe. V neposlednom rade usiluje o edície nízko-rozpočtových kníh, aby sa nápady mladých tvorcov dostali k čo najširšiemu spektru čitateľov a divákov. Za rok 2009 a 2010 vydavateľstvo vydalo alebo plánuje vydať už sedem detských titulov, pričom každý z nich vyniká jedinečnou výtvarnou stránkou. Všetky tieto výtvarné diela majú na svedomí mladí ilustrátori zo združenia ASIL, pre úplnosť uvediem aspoň niektoré z nich. *O basetovi, ktorý neznášal mľaskanie* od výtvarníčky Denisy Olejníkovej, Eva Lorinczová vytvorila knižku *O sloníkovi, ktorý sa bál myši* (publikácia je ilustrovaná fotkami zápaliek vyskladaných do obrázkov), *Ako sa Ema prestala báť* od ilustrátorky Marty Rozinajovej alebo *O veľrybke a hadovi*, čo ilustroval Tomáš Klepoch.

Obr. 37. Knihy vydavateľstva *Modré na bielom*.

Modré na bielom je podľa môjho názoru veľmi perspektívny projekt, ktorý má obrovský potenciál a energiu posunúť našu detskú knižnú grafiku a ilustráciu dopredu. Mladí autori prinášajú vo svojej tvorbe experiment a nové riešenia, ktoré naša knižná kultúra už potrebuje ako soľ.

4.1.2.6 Perfekt

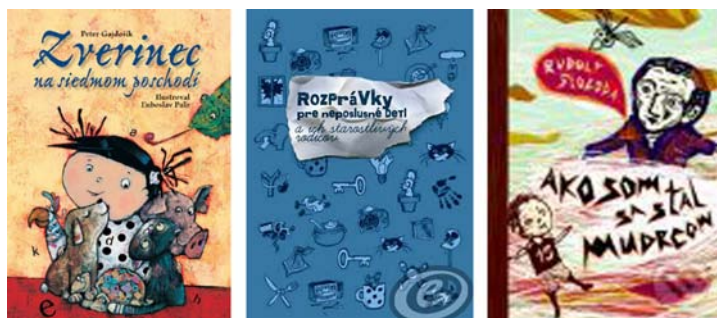
Vydavateľstvo, ako väčšina našich nakladateľských domov, vzniklo v roku 1990. Cieľom zakladateľov bolo realizovať knihy a časopisy podľa vlastných predstáv. Dnes vydávajú publikácie ako pre deti, tak pre dospelých a okrem toho aj dve periodiká, detský časopis *Fifík* a odborný magazín *Quark*. Perfektu treba priznať kredit za starostlivý výber autorov kníh pre deti. Publikácie pre malých ľudí z dielne tohto vydavateľstva sa pravidelne získavajú ocenenie Najkrajšej knihy Slovenska a žnú pozitívne hodnotenia. Z tých najkrajších publikácií uvediem napríklad *Podivuhodné príbehy siedmich morí*, ktoré ilustroval Ľubo Paľo alebo projekt *Poletíme za dúhou*, ktorý má na svedomí mladá ilustrátorka Kata Slaninková spolu s deťmi zo špeciálnych základných škôl a detských domovov.

Obr. 38. Ukážky knižiek z nakladateľstva Perfekt.

4.1.2.7 Slovart

Nakladateľstvo vzniklo v roku 1991 ako dcérska spoločnosť obchodného združenia Slovart, ktoré existovalo už od roku 1970. Zameranie Slovartu je tak, ako pri Ikare alebo Perfekte všeobecné a vychádzajú tu knihy ako pre deti, tak pre dospelých. Od roku 1991 vydalo toto nakladateľstvo niekoľko desiatok titulov od slovenských autorov, nie všetky však boli určené priamo deťom. Horšie to však je so slovenskou ilustračnou tvorbou pre deti. Podľa Juraja Hegera, vydavateľa zo Slovartu, spolupracujú ročne so slovenským detským výtvarníkom len na jednej knihe. Zdá sa však, že si vo vydavateľstve vedia dobre vybrať autorov, pretože v roku 2004 získal titul *Alica v krajine zázrakov* s ilustráciami Dušana Kállaya cenu Najkrajšej knihy Slovenska. Za spomenutie stojí aj titul z roku 2005, *Rozprávky* (H. C. Andersen), ktorý ilustroval taktiež Kállay spolu so svojou manželkou Kamillou Štanclovou, prípadne knižka *Zverinec na siedmom poschodí* od Ľuba Paľa.

Obr. 39. Publikácie Slovartu.

4.1.2.8 Vydavateľstvo Matice slovenskej (VMS)

Je v poslednom období jedným z najproduktívnejších vydavateľstiev, čo sa týka tvorby súčasných slovenských autorov, spisovateľov aj ilustrátorov.

„Vydavateľstvo Matice slovenskej ako najmladšia dcéra najstaršej celonárodnej kultúrnej ustanovizne Slovákov tvorivo nadväzuje na vyše 140-ročnú tradíciu vydavateľskej činnosti Matice slovenskej.“ [12]

Nakladateľský dom Matice slovenskej poskytuje súčasným ilustrátorom na naše pomery solídny a pravidelný priestor na sebarealizáciu. Pevne verím, že tento fakt je hlavným odôvodnením nevidanej početnosti ocenených detských kníh v portfóliu tohto vydavateľstva. Ak sa človek touto problematikou zaoberá, zistí, že takmer každý titul ilustrovaný slovenským výtvarníkom z produkcie VMS je „odsúdený“ na úspech, či už v podobe ocenenia Najkrajšej knihy Slovenska, alebo „len“ blahorečivých kritikův umetelcov. O činnosti vydavateľstva svedčí aj fakt, že napríklad v roku 2003 prispeli na slovenský trh až tromi tuctami titulov pôvodnej slovenskej tvorby pre dospelých aj deti.

Obr. 40. Knihy z dielne Vydavateľstva Matice slovenskej.

Z tých, ktoré boli určené malým čitateľom, určite stojí za to spomenúť vtipný a zaujímavý projekt *Rozprávky z palety*, na ktorom sa pracovne stretlo osem mladých slovenských výtvarníkov a v roku 2007 získal ocenenie Najkrajšej knihy Slovenska. To isté ocenenie v zime toho roku získal spolu s cenou Najlepšia kniha Slovenska aj titul *Byť dráčikom je úžasné!*, a aby toho nebolo málo dostala ilustrátorka Zuzana Bočkayová-Bruncková Cenu ministra kultúry SR za vynikajúce ilustrácie. Rok predtým takisto VMS neobišlo na prázdno, titul *Traja hrdinovia* ilustrovaný bravúrnymi obrázkami Petra Uchnára získal ocenenie Najkrajšej a najlepšej knihy zimy 2006. Mohla by som pokračovať ďalej, ale pri frekvencii priemerne dvoch oceňovaných titulov ročne, si snáď každý sám vytvorí úsudok o výtvarnej kvalite pôvodnej domácej tvorby z dielne Vydavateľstva Matice slovenskej.

4.1.2.9 Q111

„Vydavateľstvo Q 111 založila spisovateľka a knižná dizajnérka Kvetuša Dašková v roku 1990 po takmer tridsaťročnej práci vo Vydavateľstve Mladé letá, špecializovanom na tvorbu pre deti a mládež, kde pôsobila ako redaktorka a po roku 1989 ako vedúca redaktorka náučnej redakcie.“ [13]

Obr. 41. Detské knihy vydavateľstva Q111.

Q111 sa špecializuje na publikáciu kvalitnej nekomerčnej literatúry najmä pre deti, ale i pre dospelých. Pani Dašková uvádza, že zhruba polovica doposiaľ publikovaných titulov je z domácej tvorby. Z vizuálu publikovaných detských knižiek je zrejmé, že vydavateľstvu záleží na kvalitnej publikácii pre malého čitateľa, o čom svedčia aj početné ocenenia. Niekoľko vynikajúcich ilustrovaných kúskov vyšlo v Q111 ilustrátorky Martine Kráľovej-Matlovičovej. *Mačky vo vreci*, *Mojka, Jojka komínová striga a baranček Albert*, ale najmä *Ohňostroj pre deduška*, ktorý autorke priniesol cenu Najkrajšej knihy Slovenska 2000, sú dnes knižkami, ktoré zaraďujeme do poličky „to najlepšie, čo doma máme“. Kniha Dvakrát

sedem rozprávok bola s ilustráciami Kataríny Šimkovej v roku 2006 ocenená ako Najkrajšia kniha sezóny. Považujem za nevyhnutné podotknúť, že vydavateľstvo vydáva kvalitné publikácie aj zahraničných ilustrátorov a grafikov, medzi ktoré určite patrí aj knižka *Gaštank* od A. P. Čechova s ilustráciami Genadija Spirina.

4.1.3 Organizácie a projekty podporujúce detskú knižnú kultúru

Slovenská detská knižná kultúra nestojí len na činnosti jednotlivých autorov a vydavateľstiev. Existuje ešte jedna „neviditeľná“ vrstva nadšencov, bez ktorých by sa detská kniha na Slovensku len ťažko posúvala vpred. Sú to organizácie, jednotlivci, weby, rôzne projekty, udalosti, súťaže a ocenenia, ktoré správnou mierou dopĺňajú scénu slovenskej detskej ilustrácie a knižnej grafiky. Propagácia, zatriktívňovanie publikácií v očiach konzumenta a kritika detskej knihy, ale i osvetová činnosť sú hlavnou náplňou týchto inštitúcií.

4.1.3.1 Asociácia ilustrátorov (ASIL)

„Asociácia ilustrátorov je dobrovoľné, otvorené zoskupenie výtvarníkov, zameraných na oblasť ilustrácie a knižnej tvorby. Jej snahou je mapovať aktuálne dianie v oblasti ilustrácie a knižnej kultúry.“ [14]

Na Slovensku dlhé roky neexistoval priestor, kde by sa mohli prezentovať mladí začínajúci ilustrátori a grafici, ktorí ešte nemajú vydanú knihu. Práve preto ilustrátor a výtvarník Miloš Kopták inicioval založenie skupiny ASIL. Asociácia dnes združuje množstvo mladých i zabehnutých ilustrátorov, hľadá nové osobnosti v oblasti ilustrácie, v rámci svojho vydavateľstva Modré na bielom podporuje originálne a netradičné projekty, uľahčuje výtvarníkom komunikáciu s vydavateľom (prezentácia online a anuálne tlačou sumarizujúcich brožúr rozosielených nakladateľstvám), okrem toho prináša aktuálne informácie z diania v oblasti knižnej ilustrácie. Organizácia postúpila ešte o level vyššie, keď sa jej predstaviteľom podarilo úspešne rozbehnúť nekomerčné vydavateľstvo Modré na bielom, prostredníctvom ktorého realizuje projekty najtalentovanejších mladých ilustrátorov a grafikov. Z môjho pohľadu je obrovským skokom vpred, že sa v rámci nášho malého trhu podarilo rozbehnúť takýto unikátny projekt. O úspechu tejto myšlienky svedčí aj fakt, že niektoré tituly sú v online shope označené ako „vypredané“.

4.1.3.2 *Literárne informačné centrum (LIC)*

Literárne informačné centrum je organizácia založená v roku 1995 pod krídlami Ministerstva kultúry SR. Zameriava sa najmä na propagáciu pôvodnej slovenskej literatúry u nás i v zahraničí, ale aj na edičnú činnosť. Okrem toho, že LIC pripravuje štátnu propagáciu na všetkých významných medzinárodných knižných veľtrhoch v Európe, podporuje preklad slovenských autorov do cudzích jazykov, vydáva publikácie ako napríklad mesačník pre deti-Slniečko a pôsobí v mnohých ďalších sférach knižnej kultúry, vydáva aj publikácie z literárnovednej, slovníkovej alebo esejistickej literatúry. V roku 2008 to bola napríklad obsahovo vydarená publikácia *Slovenská detská kniha*, ktorú skompletizovala Ľubica Kepštová. Publikácia bude reprezentovať Slovensko na medzinárodnom veľtrhu detskej knihy v Bologni 2010. Je však vysoko pravdepodobné, že bude redesignovaná do inej podoby.

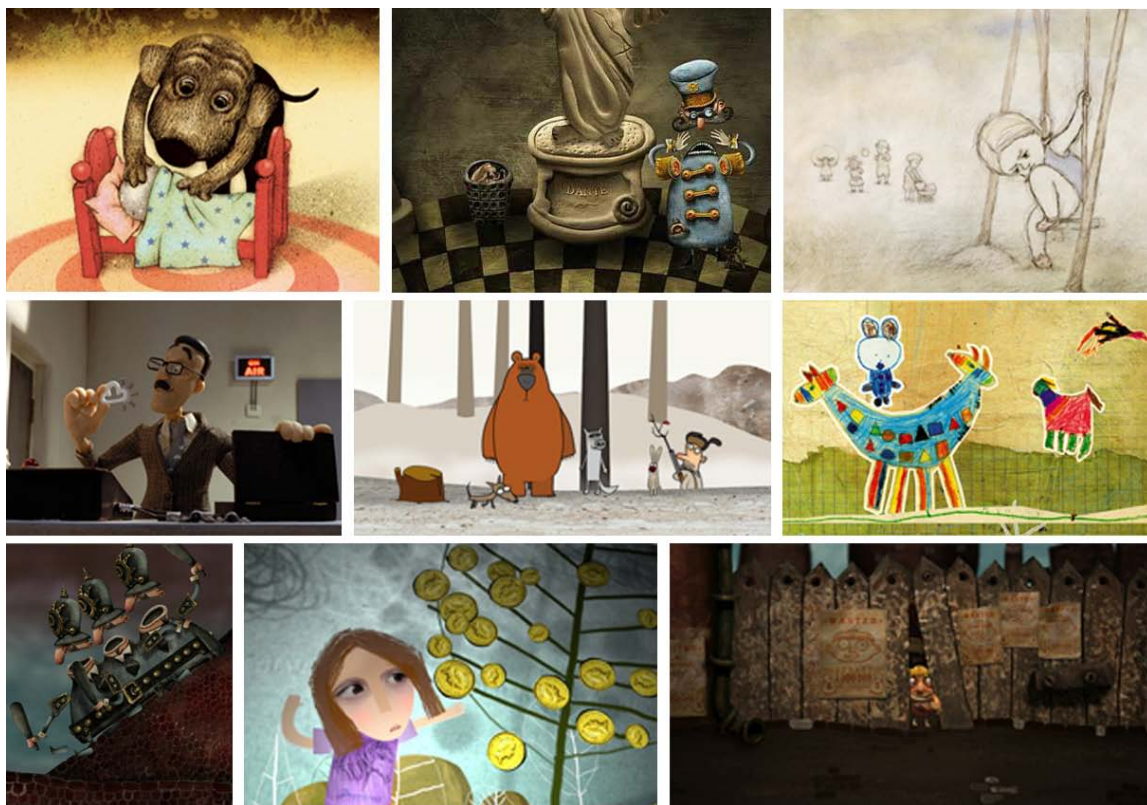
4.1.3.3 *BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti*

Bibiana je moja srdcovka už od malička, keď ma sem ešte ako malé decko rodičia brávali, aby sa ma na chvíľu zbavili a rozvinuli môj cit a vzťah k umeniu. Táto sympatická inštitúcia je tu s nami už od roku 1987, kedy vznikla ako partner k už existujúcemu Bienále ilustrácií Bratislava. Činnosťou Bibiana, okrem toho, že sa naozaj poctivo a neúnavne snaží organizovať široké spektrum kultúrnych podujatí pre deti, od divadelných predstavení, po výstavy, workshopy a iné akcie, je najmä podpora rozvoja úrovne ilustračnej knižnej tvorby pre deti a dohliadanie na kvalitu detskej knihy. Podľa Kepštovej Bibiana sprístupňuje deťom umenie netradičnými, experimentálnymi formami práce spôsobom, akému deti rozumejú. Dôležitou súčasťou Bibiana je nepochybne aj knižnica, ktorá je plná kvalitných detských kníh, ktoré zahŕňajú tituly zúčastnené a ocenené na BIB, či už od našich alebo zahraničných autorov. Súčasťou knižnice je aj pestrá zostava odbornej literatúry k téme detskej ilustrácie a knižnej grafiky, vrátane zborníkov zo sympózií BIB alebo archívu magazínu *Revue Bibiana*. Študovňa tejto kvalitnej bibliotéky sa mi stala útočiskom aj pri písaní tejto práce a otvorene priznávam, že je veľký zážitok venovať sa problematike súčasnej slovenskej knižnej kultúry medzi „súčasnými konzumentmi“ pobežujúcimi a vykrikujúcimi po celej knižnici. Musím konštatovať, že vidieť týchto malých čitateľov-divákov javiť taký živý a otvorený záujem o kvalitnú detskú knihu bol pre mňa zážitok prínosnejší ako čítanie webov plných prieskumov o tom, ako naše deti nečítajú.

4.1.3.4 *Bienále ilustrácií Bratislava a Bienále animácie Bratislava (BIB a BAB)*

Bienále ilustrácií Bratislava (BIB) je jedinečnou udalosťou svojho druhu vo svete. Prvýkrát konalo v roku 1967. Dnes ho každé dva roky organizuje BIBIANA s podporou Ministerstva kultúry SR, pod záštitou UNESCO a IBBY (International Books on Board for Young People). Súčasťou BIB je exhibícia prihlásených ilustrovaných diel, sympóziium odborníkov na detskú knihu, udeľovanie cien Grand Prix BIB, Zlaté jablko BIB, Plakety BIB a Čestné uznania vydavateľstvám.

Bienále animácie Bratislava (BAB) je medzinárodným festivalom animovaných filmov pre deti od roku 1991. „*Jeho poslaním je umožniť umeleckú konfrontáciu umeleckej tvorby pre deti, sledovať jej prepojenie na ilustráciu, vytvárať podmienky na jej hodnotenie a podporovať tak všestranný rozvoj tohto druhu filmového umenia.*“ [2] Súčasťou festivalu je rovnako ako v prípade BIB udeľovanie cien, napríklad Prix Kingslor, ktorá je hlavnou cenou festivalu. Bienále animácie je rovnako ako BIB organizované cez BIBIANU pod záštitou Ministra kultúry SR.

Obr. 42. Ukážky animovaných filmov z posledného ročníka BAB.

4.1.4 Ocenenia detskej knihy na Slovensku

V časoch, kedy je úroveň knižnej kultúry pre deti stále pomerne neustálená a nenašla svoj kvalitatívny štandard je motivácia docenením práce pre tvorcov mimoriadne dôležitá. Ocenenia kvalitnej detskej knihy sú dnes na Slovensku už veľmi prestížnou záležitosťou.

Cena Ľudovíta Fullu sa udeľuje od roku 1977 (predtým Cena Fraňa Kráľa za ilustračnú tvorbu) za vynikajúce dielo, ktoré významnou mierou prispelo k rozvoju slovenského ilustračného umenia pre deti. V roku 2008 cenu získal ilustrátor Ľuboslav Paľo, v roku 2009 Miloš Kopták.

Najkrajšie knihy Slovenska je súťaž, ktorá sa na Slovensku poriada už tradične vyše 40 rokov. Organizátormi súťaže sú okrem iných aj Ministerstvo kultúry SR, Ministerstvo školstva SR, BIBIANA a Zväz polygrafie na Slovensku. Porota má veľmi náročné kritériá, na základe ktorých hodnotí technické a výtvarné počiny slovenských vydavateľstiev. Oceňujú sa knihy ako pre deti, tak pre dospelých.

Najkrajšie a najlepšie detské knihy jari, leta, jesene a zimy na Slovensku je súťaž, ktorá vznikla v roku 1990 „v záujme podpory vydávania výtvarne hodnotných kníh pre deti a mládež.“ [2] Ceny udeľuje BIBIANA a Slovenská sekcia IBBY.

Čestná listina IBBY, kedysi Čestná listina Ceny H. C. Andersena. Od roku 1980 je ocenenie IBBY Honour List udeľované spisovateľom, ilustrátorom aj prekladateľom. V roku 2008 získali ocenenie za ilustrácie manželia Dušan Kállay a Kamila Štanclová za knihu Rozprávky (Slovart).

4.1.5 Projekty zamerané na podporu čítania detí a mládeže na Slovensku

Ruka v ruke s podporou krásnej knihy pre deti by malo kráčať aj neustále podporovanie čítania malých čitateľov. Zaujať malé decko v dobe, kedy má kniha toľko interaktívnej konkurencie (TV, počítač a ďalšie mediálne platformy) vyžaduje nadľudské úsilie. A bude horšie, pretože vývoj technológií sa rúti vpred a také „statické“ médium akým je kniha to bude mať v konkurenčnom boji o priazeň malého človeka len ťažšie a ťažšie. Preto je potreba vzniku projektov na prilákanie detí späť k magickému svetu knihy taká aktuálna. V poslednom desaťročí sa ich na Slovensku vyrojilo hneď niekoľko. Ich dôležitosť je nepostrádateľná. Pretože len ak deťom ukážeme cestu ku knihe už v útlom veku, vychováme si citlivú a premýšľavú generáciu.

4.1.5.1 *Cesta ku knihe a HEVI kluby*

Sympatický projekt, ktorý vznikol v roku 2000 z iniciatívy spisovateľa Daniela Heviera. Čitateľské HEVI kluby fungujú pri školách, knižniciach, ale aj inde. Nejde o bežné čitateľské kluby s nákupom kníh, organizátori totiž spolupracujú s vydavateľstvami, knižnicami, školami a rôznymi odborníkmi. Projekt usmerňuje deti k tvorivej práci s informáciami, nazerá na čítanie z iného uhlu pohľadu, hľadá nové cesty ako doviest' malého človeka ku knihe (nielen čítanie, ale aj diskusie, hry, výlety, workshopy). Raz do roka organizácia poriada týždňový tvorivý workshop, kde sa deti venujú literárnym, hudobným, výtvarným, divadelným a ďalším aktivitám. Osobne si myslím, že projekt je skvelým nápadom na využitie voľného času detí, či už kreatívnych a talentovaných (ktorých talent organizácia podchyť a rozvinie), alebo nie (v mnohých prípadoch projekt pomohol deťom k zlepšeniu prospechu a chuti vzdelávať sa). Ako decko ma moji dospelí poslali aj so sestrou do jedného dramatického tábora. Pointa bola v tom, že deti boli rozdelené do skupín, sami si vybrali divadelné predstavenie, celý týždeň študovali texty, vyrábali kostýmy a kulisy a posledný deň pobytu organizátori usporiadali open air divadelné predstavenia na námestí v Kremnici, kde sme všetci svoje divadielka odohrali pred rodičmi a ďalším publikom. Napriek tomu, že sa mi ušla chlapčenská rola Tomiho z Pipi dlhej pančuchy, na tento tábor spomínam ako na jeden z najlepších, hoci až dnes dokážem oceniť jeho prínos k môjmu vnímaniu kultúry. Myslím, že spojenie zábavy a knižnej kultúry je jednou z najlepších ciest, ako dieťa priviesť ku knihe. Nie nadarmo sa hovorí, kto si hraje, nezlobí.

4.1.5.2 *Murova čítareň*

Web Murovej čítárne vznikol až v roku 2008 a konečne aspoň z časti vyplnil prázdny priestor informátora o detskej literatúre pre bezradného rodiča (knihovníka, učiteľa, čitateľa). Na tejto webstránke je obsiahnuté penzum informácií pre bežného človeka, ktorý nestíha sledovať dianie na detskom knižnom trhu. Knižné novinky, recenzie titulov, názory čitateľov, profily autorov a ilustrátorov, rozhovory so zaujímavými osobnosťami, pozvánky a informácie o zaujímavých literárnych podujatiach. Z môjho uhlu pohľadu táto stránka je jednak skvelým informátorom, ale čo oceňujem najviac sú názory širokej komunity diskutujúcich na jednotlivé tituly. Každý z nás už na vlastnej koži okúsil, že predavači v kníhkupectvách už nie sú, čo bývali. Možno majú výbornú databázu a vedia, v ktorej polici, čo hľadať, ale čo sa týka obsahu publikácie, zrejme by vedeli viac povedať

o momentálne prebiehajúcej reality show ako o knihe, na ktorú sa pýtame. Česť výnimkám. Murovu čítať otváram tesne pred načítaním stránky online kníhkupectva a doteraz sa mi to osvedčilo.

4.1.5.3 Zázračný oriešok

Sympatický festival rozhlasových rozprávok s podtitulom Kniha v rozhlase, rozhlas v knihe vznikol v roku 2001. Jeho hlavným cieľom je podporiť záujem malého človeka o umenie písaného a hovoreného slova. Súčasťou festivalu sú posluchy rozhlasových diel, besedy s odborníkmi na detskú kultúru (spisovatelia, ilustrátori, dramaturgovia, knihovníci, režiséri, vydavatelia), workshopy, koncerty, divadelné dramatizácie atď. Usporiadateľmi sú Slovenský rozhlas, Mestská knižnica Piešťany. BIBIANA, Literárny fond, LIC a iné organizácie. Trochu ma zamrzelo, že som sa o tomto festivale dozvedela až behom pátrania po informáciách k tejto práci, pretože pôsobí veľmi príjemným dojmom už „z počutia“. Festival isto trafil klinec po hlavičke, lebo práve takéto akcie prijímajú k väčšiemu záujmu o knihu a kultúru všeobecne aj deti, pre ktoré je zvládnutie literárnej gramotnosti „tvrdším orieškom“. [2]

Obr. 44. Plagát k festivalu Zázračný oriešok výtvarníka Miloša Koptáka.

4.1.5.4 Osmijanko, n.o.

„Napriek všetkým prieskumom, ktoré deklarujú nízku čitateľskú úroveň detí na Slovensku, sme sa presvedčili, že deti na Slovensku čítať chcú i vedia, ale na túto duševnú činnosť majú málo podnetov.“ [15]

Nezisková organizácia Osmijanko vznikla v roku 2003 s cieľom, ako inak, vrátiť deťom do rúk knihy. Organizátori vytvárajú pre deti zaujímavé programy, spomedzi ktorých asi najviac vyniká súťaž Čítajme s Osmijankom - pridaj sa aj ty! a výstava Štyri krajiny detstva. Program je určený deťom prvého stupňa ZŠ, ktorým sú počas školského roka prostredníctvom „súťažného zošita“ predkladané literárne diela a ilustrácie od nás i zo sveta. Podľa Miroslavy Biznárovej, je cieľom organizácie vyvážiť prídelené technicko-mediálnych informácií takým obsahom, ktorý zjemňuje detskú dušu a rozvíja emocionálne cítenie. [2] V posledných ročníkoch sa do programu zapojilo vyše 50 000 detí. A treba uznať, toto číslo sa naozaj trochu bije so štatistikami o nezáujme detí o knihy.

4.1.5.5 Čítajme deťom.sk

Projekt čítajme deťom, ktorý patrí k webu denníka Pravda som našla úplnou náhodou, ale o to viac ma zaujal. Web je špecifický tým, že detskú literatúru servíruje, aj s ilustráciami, priamo na svojej stránke. Bezradný rodič, ktorý je večer-čo-večer pritláčaný k stene pod zámenkou čítania rozprávky, tak má možnosť jednoduchým kliknutím dostať to, čo práve hľadá. Čítajme deťom.sk zhromažďuje krátke úryvky z populárnych detských kníh domácej i zahraničnej produkcie. Ba čo viac, je tu možnosť vkladať vlastnú literárnu tvorbu aj s priloženou ilustráciou. Osobne som zástancom starej školy a preferujem držať v ruke „ozajstnú“ knihu. Verím však, že pre moderného rodiča dnešnej doby je toto najrýchlejšia a najjednoduchšia cesta, ako svojmu dieťaťu predstaviť pôvodnú literárnu tvorbu a ilustráciu. Jednoznačne bude zaujímavé sledovať, akou cestou sa vydá detská literatúra do budúcnosti. Predsa len, dať batolaťu do rúk kartónové leporelo mi pripadá stále akosi prirodzenejšie ako posadiť ho k monitoru. Ilustrácia vyzerá na papieri jednoducho lepšie.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 AUTORSKÁ KNIHA PRE DETI

Predmetom mojej praktickej bakalárskej práce bola tvorba autorskej knihy venovanej det-skému čitateľovi. Počas práce na teoretickej časti venovanej grafike a ilustrácií detskej knihy, som narazila na niekoľko problémov, ktoré musia dnešní tvorcovia prekonávať. Predovšetkým sa jedná o zachovanie kvalitného výtvarného spracovania publikácie pre malého človeka. Toto sa týka ako ilustrácie a grafického spracovania, tak typografie. Stáva sa, že v kníhkupectvách nájdeme kvalitne ilustrované knihy, ktorých úroveň značne znižuje nešťastne zvolená typografia. Kníh, v ktorých ani ilustrácie nestoja za veľa, nie je na pultoch našich kníhkupectiev o nič menej. Autori týchto publikácií nadbiehajú deťom ľúbivými kresbami postavičiek, ktoré niekdajšiu kvalitu tradičných národných ilustrácií ani nepamätajú. Navyše, vydavatelia neprestajne argumentujú, že vkus dnešných konzumentov sa pokazil už v začiatkoch 90. rokov. Vtedy náš trh zaplavili gýčovitú publikácie a situácia sa zlepšuje len veľmi pomaly. Vytvoriť kvalitnú publikáciu, ktorá by pre konzumenta nebola tak umelecky náročná, aby ho odradila od jej nákupu, je naozaj tvrdý oriešok.

Ďalším z problémov, ktoré tvorca detskej knihy dnes prekonáva, je schopnosť zaujať. Pri- znajme si otvorene, ťažko by sme hľadali niečo, čo tu ešte nebolo. Trh je presýtený širo- kým spektrom detských publikácií od výmyslu sveta a ľudia začínajú byť dezorientovaní. Práve preto dnes slávia úspech početné reedície bestsellerov z minulosti. Je tomu tak preto, že veľa rodičov nakupuje knihy z nostalgie. Čo vlastne vôbec nie je zlé.

Tretím, nemenej dôležitým aspektom, je funkcia knihy. Pestrý výber detských publikácií rôznych žánrov, od zábavných cez obrázkové až po náučné knižky stavia dnešného kon- zumenta do neľahkej pozície. Koľko publikácií určených deťom je však naozaj kvalitným a komplexným dielom? Ktorá kniha dieťa skutočne zabaví a poučí?

5.1 Česko-slovenský obrázkový slovník zákerných slov pre deti

K vytvoreniu Česko-slovenského obrázkového slovníka ma viedlo niekoľko okolností. Bolo by zbytočné zapierať, že medzi ne nepatrí určitá dávka nostalgie. Ako študentka z česko-slovenského pohraničia, dieťa z česko-slovenského manželstva, diváčka českých a slovenských televíznych staníc, čitateľka českých a slovenských kníh, kamarátka českých i slovenských kamarátov, som si tému slovníka vybrala úplne prirodzene. Denne sa stretá- vam s určitou formou jazykovej bariéry medzi českým a slovenským svetom. Aj keď moja

generácia je na tom ešte veľmi slušne. Nežijem však vo vajci, aby som si nevšimla správy, výskumy a reportáže o tom, ako si české a slovenské deti pomaly prestávajú rozumieť. Tento jav je pre mňa priam nepochopiteľný a je mi z neho veľmi smutno. Preto som sa rozhodla prispieť k zlepšeniu tejto nemilej situácie. Som presvedčená, že súčasní rodičia, ktorí prežili svoje detstvo ešte v Československu, by takúto publikáciu uvítali s rovnakým nadšením, s akým som ja na nej pracovala.

5.2 Vznik slovníka

Počas vzniku obsahovej stránky tohto slovníka som nepracovala so žiadnym ďalším česko-slovenským slovníkom. Naopak, všetky použité výrazy pochádzajú z každodenných situácií, ktoré prežívam ja a moji známi z česko-slovenského prostredia. Zber týchto slovíčok prebiehal zhruba pol roka. Použila som najmä tie, ktoré sa diametrálne odlišujú. Práve tie sú pre nás všetkých najtvrdšími orieškami.

5.2.1 Ilustrácia je grunt

Nakoľko sa mi podarilo zozbierať niekoľko sto odlišných slov, nepovažovala som za nevyhnutné ilustrovať každý jeden výraz. Ilustrovať slovo „jíška“ by síce bola jednoznačne veľká výzva, ale musím myslieť aj na rezervu do prípadného druhého dielu. Mojim plánom od začiatku bolo vytvoriť komplexné dielo, ktoré by čitateľa zabavilo i poučilo. Nechcem čitateľa-diváka unudiť na smrť. Preto sa v knihe strieda niekoľko rôznych kompozičných riešení strany, ako aj rôzne ilustrácie.

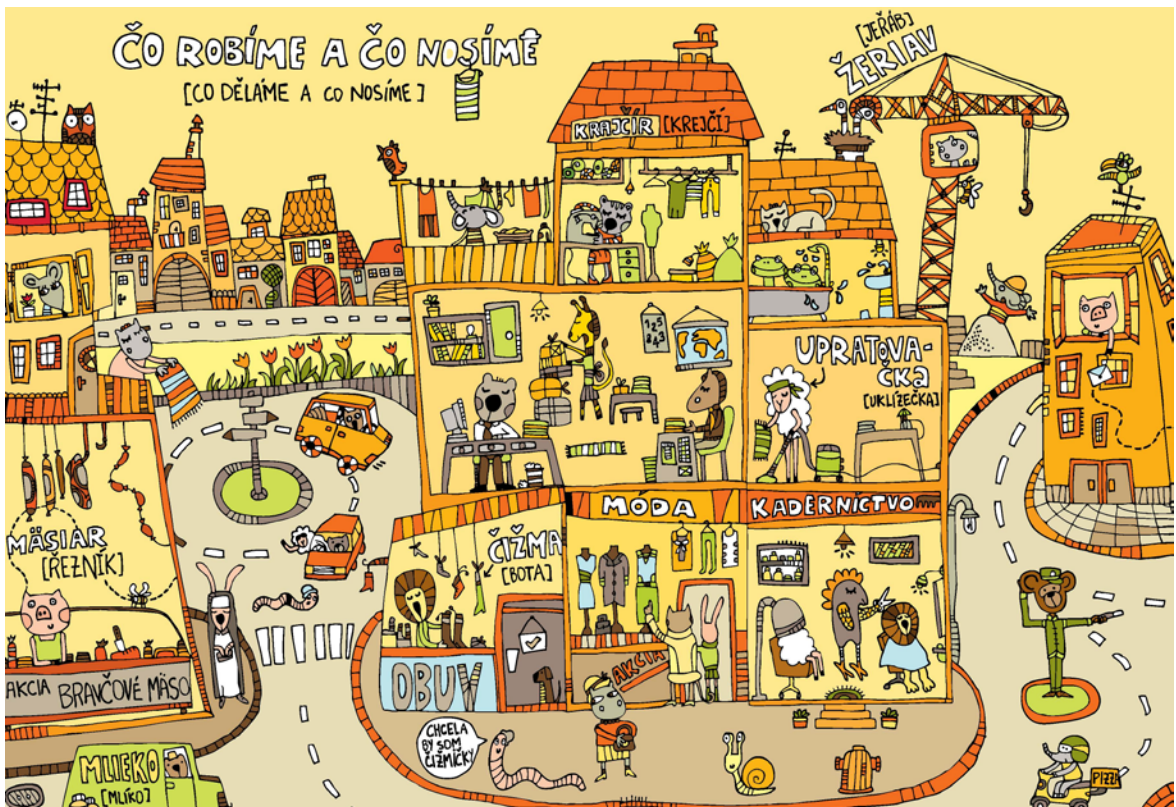
5.2.1.1 *Celostranové plnofarebné ilustrácie titulných strán*

Knihy je rozdelená do 9 tematicky odlišných kapitol (jedlo, rastliny a zvieratá, telo a zdravie, hračky, ihrisko, mesiace, činnosti a vlastnosti, povolania a mix slovíčok). Keďže som potrebovala vytvoriť výrazný predel medzi jednotlivými okruhmi, rozhodla som sa využiť celostranové farebné ilustrácie. Dôvodom prečo som tak urobila, je najmä fascinácia, s akou si malé dieťa prezerá takéto obrázky. Predmetom mojich celostranových ilustrácií je tematicky zameraná scéna súvisiaca s kapitolou, ktorú reprezentuje. Sústredila

som sa na detail, príbuznosť farebných odtieňov, snažila som sa využiť určitú formu humoru, aby ilustrácia nielen zaujala, ale i pobavila.

Obr. 45. Predsádka knihy a titulná strana kapitoly o jedle.

Obr. 46. Titulné strany ku kapitolám o rastlinách a povolaniach.

Obr. 47. Titulné strany ku kapitolám o ľudskom tele a jedle.

5.2.1.2 Jednotlivé ilustrácie k slováam použitým v slovníku

Kľúčovou časťou obrázkových slovníkov sú spravidla ilustrácie ku konkrétnym slováam. Ako vidno na ilustračných materiáloch z predošlej časti, pre slovník som sa rozhodla využiť kresebné postavičky „poľudštených zvierat“. Ako som sa dočítala, táto forma zobrazovania je pre deti zábavná a zaujímavá. Takisto mne osobne pripadá zaujímavejšie pracovať s rôznymi zvieracími postavičkami, ako neustále opakovať ľudské postavy. Tejto formy sa držím v celom rozsahu slovníka. Zvieratá sú jednoducho kresebne štylizované, kompozície strán sú rôzne, ale v celej knihe sa snažím dodržiavať 3-4 kompozičné varianty. Farebnosť menších ilustrácií vyplýva z farebných tónov titulnej celostranovej ilustrácie.

Obr. 48. Ukázky jednotlivých ilustrací ku konkrétným slovám.

5.2.2 Font a typografia

Pri tvorbe typografie som pracovala opatrne a snažila som sa vopred dobre pripraviť. Existuje mnoho článkov a názorov, ktoré hovoria o tom, aký font je pre deti najlepšie čitateľný, príťažlivý a zrozumiteľný. Mnoho hlasov sa prikláňa ku grotesku pre jeho jednoduchšie tvary. Jediná štúdia, v ktorej sa výskumníci pýtali tých, ktorých sa to najviac týka (detí), však celú diskusiu umlčala. Vysvitlo, že deckám je vzhľad fontu úplne ukradnutý. Napriek

tomu som sa pokúsila vybrať písmo, ktoré na mňa pôsobí „milo“ a „priateľsky“, je dobre čitateľné, vhodne dopĺňa ilustrácie, ale nepokazí sadzbu. Vybrala som grotesk Otari s okrúhlymi tvarmi, z ktorého využívam 3 rezy: Regular, Light Italic a Bold.

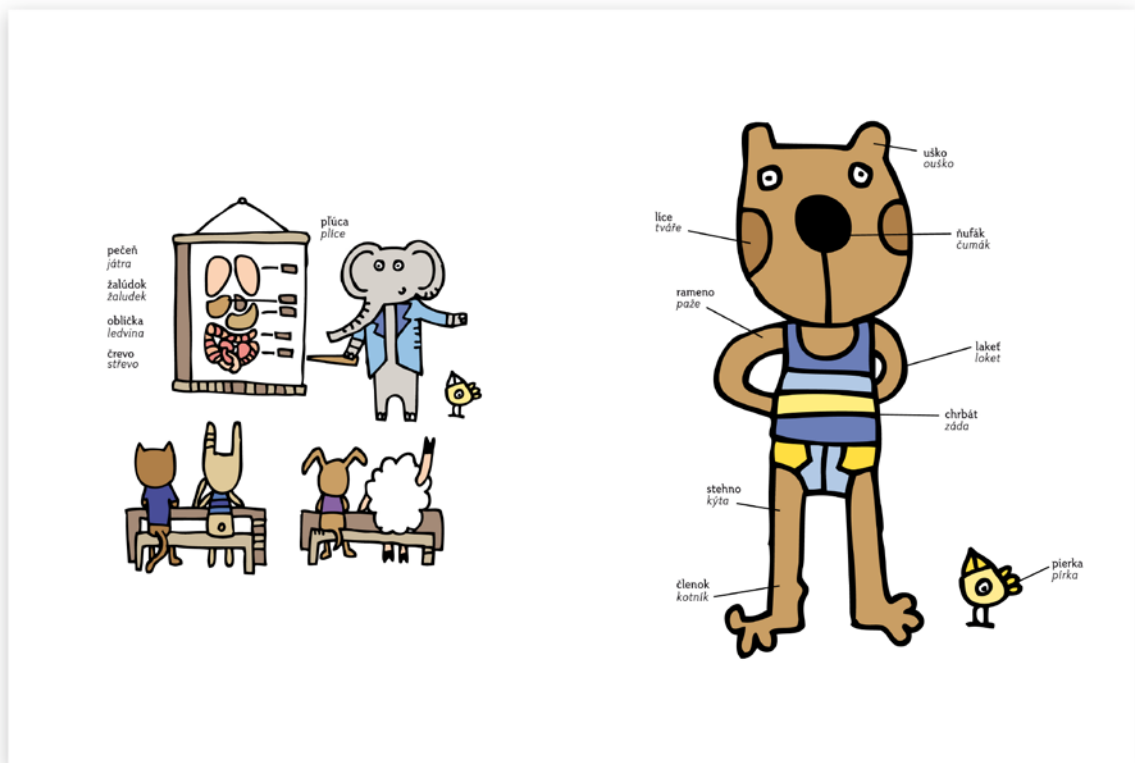
5.2.3 Kompozícia knihy

Ako som už spomínala, slovník som rozdelila do 9 kapitol, každá obsahuje celostranovú titulnú ilustráciu a sériu menších ilustrácií znázorňujúcich konkrétne slovíčka. Okrem toho sú na konci každej kapitoly zoznamy slov (Register slovíčok), kde sa nachádzajú aj slová, ktoré som neilustrovala. Nechcela som ich však z knihy úplne vylúčiť. Na konci knihy je veľký abecedne zoradený register všetkých slov použitých v slovníku.

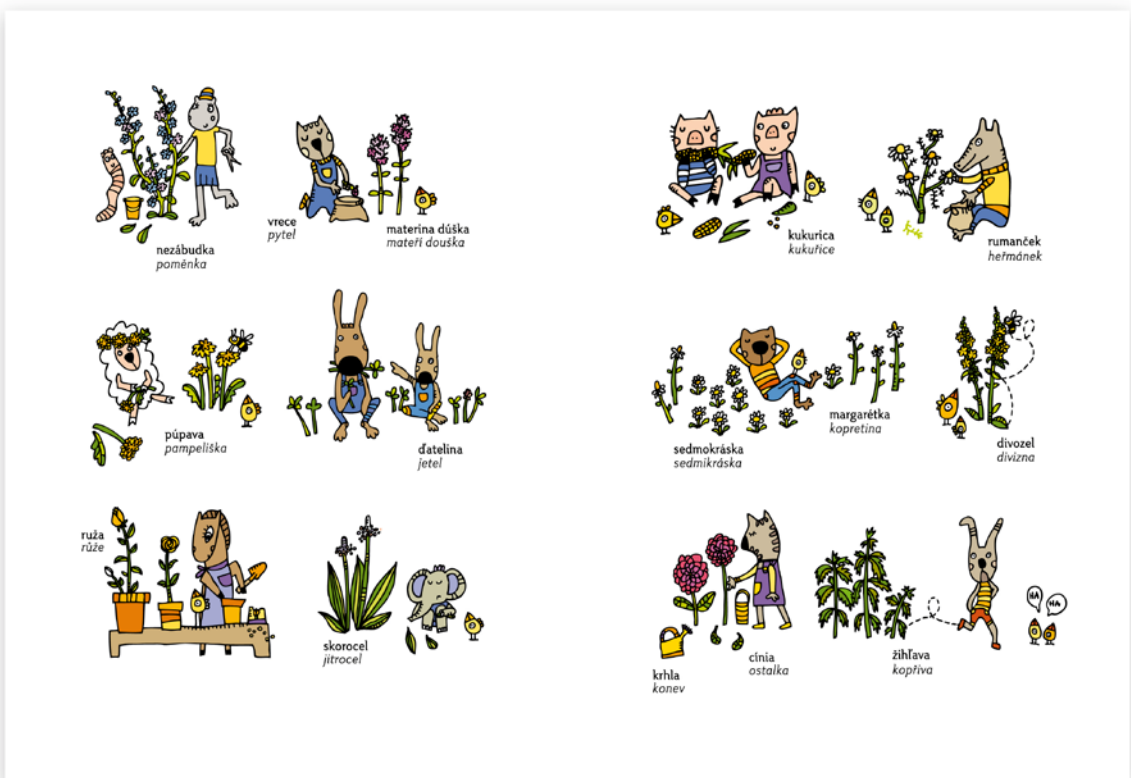
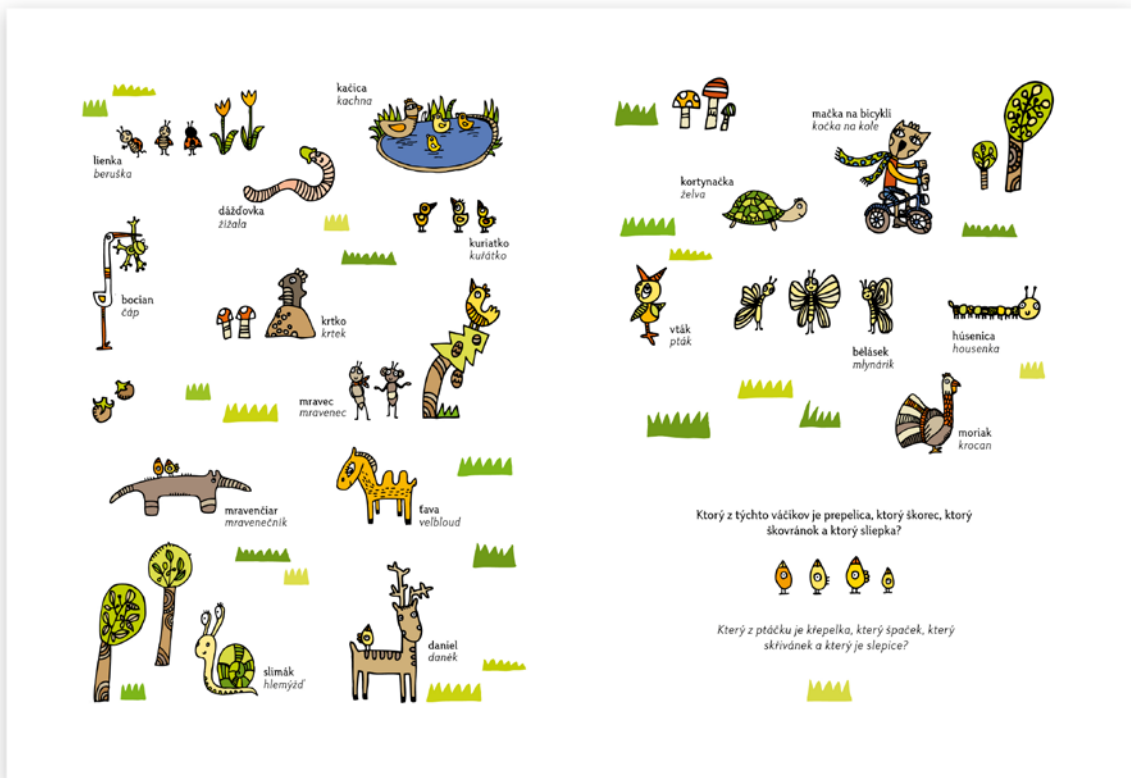
Rozmer strán je šírka 230mm a výška 310mm (dvojstrana 460x310). Papier, ktorý je v knihe použitý je jemne tónovaný, matný, gramáž 135g/m². V knihe je samozrejme predsádka, tiráž, obsah a pod.

Obr. 49. Ukážka dvojstrany z kapitoly o povolaniach.

Obr. 50. Ukázky dvojstrán z kapitol o zdraví a o hračkách.

Obr. 51. Ukážky dvojstrán z kapitol o zvieratách a rastlinách.

5.2.4 Presah knihy a ďalšie aplikácie

S cieľom vytvoriť z knihy zaujímavý a komplexný projekt som sa rozhodla myšlienku rozšíriť a aplikovať ďalej. Ikonou celého projektu sa počas pracovného procesu stali veвериčky. Je to vďaka známemu vtípu, na základe ktorého si veľa česky hovoriacich ľudí myslí, že veверica je po slovensky „drevokocúr“. Preto som sa rozhodla vytvoriť obrázok dvoch česko-slovenských veверíc pod jedným dáždnikom. Tento symbol sa stal počas vývoja projektu určitou formou „loga“ pre celý koncept.

Aby som knihu posunula ďalej, vytvorila som česko-slovenské pexeso, v ktorom každý pár kartičiek spája rovnaká kresba. Jedna kartička obsahuje slovenský a druhá český ekvivalent slova. Na rovnakom princípe je založená aj kartová hra Čierny Peter. Ilustrácie zo slovníka som ďalej aplikovala na pohľadnice, odznačky a jednoduché tričky. Projekt ponúka množstvo ďalších možností využitia, ktoré isto podporia a predĺžia záujem dieťaťa nielen o knihu, ale i o češtinu alebo slovenčinu.

Obr. 52. Koncept česko-slovenského slovníka aplikovaný na pexeso.

Obr. 53. Další možné aplikácie motívov zo slovníka.

ZÁVĚR

Na to, aby sme mohli objektívne zhodnotiť súčasnosť slovenskej detskej knihy z pohľadu grafiky a ilustrácie, musíme najprv poznať okolnosti jej vzniku a vývoja. Treba povedať, že slovenská detská kniha to nikdy nemala ľahké. Len čo sa v 20. rokoch poriadne nadýchla, prišiel prvý neslobodný režim. Po vojne vystriedala cenzúru nemeckú tá sovietska. Nastalo dlhých 50 rokov vlády jednej strany, ktorá si tvrdo presadzovala svoje záujmy. To sa nepochybne odrazilo na tvorbe detských kníh. Publikácia detskej literatúry sa sústredila najmä do vydavateľstva Mladé letá, ktoré bolo štátom štedro dotované. Tento kapitál umožňoval vydavateľstvu zaplatiť ako výtvarných redaktorov a grafikov, tak domácich ilustrátorov. To sa veľmi pozitívne prejavilo na výtvarnej stránke detských knižiek, ktoré v tom čase vychádzali. Potom však prišiel revolučný rok 1989. Tvorba a publikácia detských kníh u nás sa ocitla v úplne novej situácii. Vďaka slobodnému a otvorenému trhu na Slovensku v 90. rokoch vzniklo veľa vydavateľstiev. Tie začali do sveta chrliť množstvo nekvalitne spracovaných titulov deti s cieľom rýchleho zisku. Zaplatiť výtvarníkov bolo pre tieto vydavateľstvá neporovnateľne drahšie ako jednoducho preložiť zahraničný titul a vydať ho s pôvodnými obrázkami. V tomto období sa slovenská detská kniha dostala do značnej krízy. Počet výtvarne kvalitne spracovaných titulov klesal. Na Slovensku neexistoval jediný časopis, ktorý by sa venoval detskej knihe. O internete sa nám vtedy ešte len snívalo a televízie literatúre pre deti priestor nedávali. Navyše, dopyt po knihách sa výrazne znížil. Dôvodom boli škrtky v rozpočte kultúry. Štát prestal dotovať literatúru a knihy automaticky zdraželi. Ľudia zvyknutí platiť za knihu pre deti zhruba toľko, čo za dva jogurty knižky jednoducho prestali nakupovať.

Nič netrvá večne. Tradícia bratislavského Bienále ilustrácií sa našťastie zachovala a podujatie sa dodnes opakuje každé dva roky. Od roku 1995 začala znovu vychádzať Revue Bibiany, magazín zameraný na detskú literatúru z obsahovej i výtvarnej stránky. Z môjho uhlu pohľadu sa situácia obracia k lepšiemu na prelome tisícročia. Začínajú vznikáť nekomerčné vydavateľstvá, ktorých hlavným záujmom je vydávať esteticky nadpriemerné tituly určené deťom. Či sa im podarí prevychovať skeptického slovenského konzumenta, ktorý kúpi prvú ľúbivú knižku len o niečo drahšiu ako krabička cigariet, ostáva naďalej otáznikom. Ale buďme optimisti. Popri BIB, Bibiane, nekomerčných vydavateľstvách, ďalších snaživých organizáciách a zdravej ilustrátorskej základni na Slovensku vyrastá nová generácia ilustrátorov a grafikov. Prvýkrát v histórii slovenskej detskej knihy sa základňa rozširuje nielen o absolventov umeleckých škôl, ale aj ľudí, ktorých tvorba pre

deti jednoducho baví. Združujú sa najmä prostredníctvom internetu (napr. ASIL). Apropos: internet. Spôsobil revolúciu vo svete a nevynechal ani tvorbu detských knižiek. Aký však bude mať dopad vplyv internetu a informačných technológií na detskú literatúru? Ťažko hodnotiť. Každopádne môžeme byť radi, že slovenskú detskú ilustráciu a grafiku ešte nezasiahla globalizácia v takej miere, ako iné krajiny. Na západe sa už dnes postupne zotierajú hranice medzi kedysi tak diametrálne odlišnými, národnými ilustráciami. Aj na tvorbe našich najmladších ilustrátorov je vidno, že sú pre nich veľkou inšpiráciou tvorcovia staršej generácie, i keď využívajú moderné technológie a postupy. Cynické hlasy hovoria, že moderné technológie znesú detské knihy zo sveta. Nevidím to tak pesimisticky a vysvetlím prečo. Na Slovensku nemáme podrobné výskumy o čítaní detí. Panuje však názor, že všetky deti sú rovnako zvedavé, preto využijem údaje zo štúdie Kids and Family Reading Report z roku 2008 v USA. Vo výskume sa píše, že väčšina detí vo veku 5-17 rokov číta knihy pre radosť. I keď sa s narastajúcim vekom toto percento znižuje neznamená to, že deti čítajú menej. Len sa uchylujú skôr k iným médiám, napríklad časopisom a internetu. Dokonca si myslím, že denne prečítajú minimálne rovnaký, ak nie väčší objem ako ich rodičia kedysi. Štúdia okrem iného uvádza, že až 62% detí preferuje čítanie knihy na papieri. Všetky tieto štatistiky sú veľmi pozitívne. Sama rada spomínam na svoje útle detstvo a to sa jednoznačne spája s knižkami. Až dvom tretinám detí je doma predčítavané na dobrú noc. Knihy nám pripomínajú, i keď možno len podvedome, istú intimitu medzi rodičom a dieťaťom, svet bez starostí, čaro chvíle, vôňu papiera, sýtosť ilustrácií, vzácne okamihy. Je vôbec možné toto niečím nahradiť?

Mám pocit, že v dnešnej uponáhľanej dobe si čoraz viac ľudí začína uvedomovať silu tradície, vracajú sa do minulosti a hľadajú kludnejší rytmus života. To všetko predstavuje kniha. Som presvedčená, že detské knihy na Slovensku ešte určite čaká dobré obdobie. Nemôžeme sa porovnávať s Talianskom alebo severskými krajinami, kde majú knižné ilustrácie pre malého človeka veľkú tradíciu a vznikali v iných podmienkach ako u nás. Naša knižná grafika pre deti je v nových začiatkoch. Ale máme správny smer, sľubných ilustrátorov, inovatívnych grafikov, zopár šikovných vydavateľov, a kde-tu sa objaví aj finančná dotácia. Otázkou ostáva, či a čo nakúpia rodičia, keď najbližšie zablúdia medzi regály s detskými knihami.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] SLIACKY, Ondrej. *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež. Do roku 1960.* 1.vyd. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2007, 271 str. ISBN 978-80-98222-32-2
- [2] KEPŠTOVÁ, Ľubica. *Slovenská detská kniha.* 1.vyd. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2008, 278 str. ISBN 978-80-89222-57-5
- [3] STEHLÍKOVÁ, Blanka. VESELÝ, Marián. *Illustrations in Czech and Slovak Books for Children.* Praha: Společnost přátel knihy pro mládež, 1977, 181 str. NO ISBN.
- [4] STEHÍKOVÁ, Blanka VESELÝ, Marián. *Ilustrace v české knize pro děti. Ilustrácie v slovenskej knihe pre deti.* Praha: Společnost přátel knihy pro mládež, 1986, 242 str. NO ISBN.
- [5] TOKÁR, Michal. *Kontexty umeleckej ilustrácie.* Prešov: Vydavateľstvo CUPER, 1996, 243 str. ISBN 80-901139-9-0
- [6] Zborníky BIB, 1967-2009. [CD-ROM] Bratislava: Bibiana, Medzinárodný dom umenia pre deti
- [7] *The Typographic Design for Children Project* [online]. 3. 3. 2010
<http://www.kidstypography.org/The%20project/Testing%20typography/Spacing/spacing.html>
- [8] *Revue Bibiana* [online]. 6. 3. 2010
<http://www.bibiana.sk/index.php?id=66&L=2>
- [9] MELICHEROVÁ, Veronika. *Kníha vo výtvarnom umení.* Bratislava, 2005. Práca stredoškolskej odbornej činnosti.
- [10] *Literárne informačné centrum* [online]. 10. 3. 2010.
<http://www.litcentrum.sk/25830>
- [11] *Vydavateľstvo Modré na bielom* [online]. 10. 3. 2010
<http://asil.sk/modrenabelom.php>
- [12] *Vydavateľstvo Matice slovenskej.* [online]. 10. 3. 2010
<http://www.vydavatel.sk/onas.php>

- [13] PARADA, Ján. *V tomto roku oslavuje vydavateľstvo 20 rokov existencie.* [online]. [2010]. 11. 3. 2010
<http://www.humanisti.sk/view.php?cislocianku=2009100004>
- [14] *Asociácia ilustrátorov.* [online]. 11. 3. 2010
<http://asil.sk/aktuality.php?page=130&cat=4>
- [15] *Osmijanko, n.o.* [online]. 12. 3. 2010
<http://osmijanko-ba.sk/pages/corobime.php>
- [16] *2008 Kids and Family Reading Report.* [online]. 12. 3. 2010
<http://www.scholastic.com/aboutscholastic/news/kfrr08web.pdf>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ASIL	Asociácia ilustrátorov Slovenska
BAB	Bienále animácia Bratislava
BIB	Bienále ilustrácie Bratislava
IBBY	International Board on Books for Young People (Medzinárodná únia pre detskú knihu)
LIC	Literárne informačné centrum
ML	Mladé letá
n. o.	Nezisková organizácia
SPN	Slovenské pedagogické nakladateľstvo
VMS	Vydavateľstvo Matice slovenskej
VŠUP	Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze
VŠVU	Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obr. 1. Orbis pictus.</i>	12
Obr. 2. Ilustrácie Jaroslava Vodrážku k rozprávkam J. C. Hronského.....	15
Obr. 3. Časopis Slniečko a Včelka.	16
Obr. 4. Slovenská knižná produkcia do roku 1945.....	17
Obr. 5. Ilustrácie Čihánkovej, Fullu a Dúbravca zo 40. rokov.	19
Obr. 6. Ilustrácie Ľudovíta Fullu.	20
Obr. 7. Ilustrácie Vincenta Hložníka.	21
Obr. 8. Ilustrácie autorov pôsobiacich po roku 1950.....	23
Obr. 9. Fonty použité vo výskume, vľavo Gill Sans, vpravo Century.	28
Obr. 10. Ukážky medzier a riadkovania textov, ktoré boli použité vo výskume.....	29
Obr. 11. Príklady rôznych druhov knihy-hračky.	32
Obr. 12. Ilustrácie Dušana Kállaya.	41
Obr. 13. Ilustrácie Miroslava Cipára.	42
Obr. 14. Ilustrácie Jany Kiselovej-Sitekovej.	43
Obr. 15. Ilustrácie Maji Dusíkovej.	43
Obr. 16. Ilustrácie Svetozára Mydla.	44
Obr. 17. Ilustrácie Martina Kellenbergera.	45
Obr. 18. Ilustrácie Miloša Koptáka.....	46
Obr. 19. Ilustrácie Ľuboslava Paľa.	47
Obr. 20. Ilustrácie Dany Moravčíkovej.	47
Obr. 21. Ilustrácie Petra Uchnára.....	48
Obr. 22. Ilustrácie Martiny Královej-Matlovičovej.....	49
Obr. 23. Ilustrácie Ďura Balogha.	50
Obr. 24. Ilustrácie Zuzany Bočkayovej-Brunckovej.	51
Obr. 25. Ilustrácie Tomáša Klepocha.	51
Obr. 26. Ilustrácie Katy Slaninkovej.	52
Obr. 27. Ilustrácie Kataríny Ilkovičovej.	52
Obr. 28. Ilustrácie Martiny Rozinajovej.	53
Obr. 29. Ilustrácie Juraja Martišku.	54
Obr. 30. Logo Asociácie ilustrátorov.....	56
Obr. 31. Ukážky knížiek z edície SME pre deti. Ilustrácie a grafika sú dielom slovenských tvorcov.	56

Obr. 32. Ukázky z animovanej tvorby pre deti vytvorenej na základe knižnej predlohy. Zľava: Danka a Janka, Puf a Muf, Čin Čin a Pásli ovce valasi.	57
Obr. 33. Ilustrácie z kníh vydaných v Mladých letách pred rokom 1989.....	60
Obr. 34. Tituly, ktoré vyšli v ML v poslednom období.....	61
Obr. 35. Knižky pre deti, ktoré vydalo Artforum.	63
Obr. 36. Knižky, ktoré vydalo vydavateľstvo Buvik (nové i reedície).....	64
Obr. 37. Knihy vydavateľstva Modré na bielom.	65
Obr. 38. Ukázky knižiek z nakladateľstva Perfekt.	66
Obr. 39. Publikácie Slovartu.....	67
Obr. 40. Knihy z dielne Vydavateľstva Matice slovenskej.	67
Obr. 41. Detské knihy vydavateľstva Q111.....	68
Obr. 42. Ukázky animovaných filmov z posledného ročníka BAB.	71
Obr. 43. Práce ilustrátorov ocenených na BIB 2009.	72
Obr. 44. Plagát k festivalu Zázračný oriešok výtvarníka Miloša Koptáka.	75
Obr. 45. Predsádka knihy a titulná strana kapitoly o jedle.	80
Obr. 46. Titulné strany ku kapitolám o rastlinách a povolaniach.	81
Obr. 47. Titulné strany ku kapitolám o ľudskom tele a jedle.	82
Obr. 48. Ukázky jednotlivých ilustrácií ku konkrétnym slovám.	84
Obr. 49. Ukážka dvojstrany z kapitoly o povolaniach.....	85
Obr. 50. Ukážky dvojstrán z kapitol o zdraví a o hračkách.....	86
Obr. 51. Ukážky dvojstrán z kapitol o zvieratách a rastlinách.	87
Obr. 52. Koncept česko-slovenského slovníka aplikovaný na pexeso.	88
Obr. 53. Ďalšie možné aplikácie motívov zo slovníka.	89